

Корпус от синтактични
описания на българския език -
VulTreeBank

Кирил Симов и Петя Осенова

www.bultreebank.org

28.01.2005

Програма

12.30-14.45 Представяне на корпуса от синтактични описания на българския език - Лингвистични параметри на анотационната схема:

- Основни понятия на Опорната фразова граматика (ОФГ)(HPSG)
- Основни принципи на проектирането на анотационната схема
- Представяне на лингвистичните явления.
- Лингвистично търсене на езикови примери с CLaRK системата.

■ **14.45-15.00** Почивка

■ **15.00-16.45** Поканени изказвания:

проф. дфн Руселина Ницолова

проф. дфн Йордан Пенчев

ст. н.с. д-р Елена Паскалева

доц. д-р Радка Влахова

доц. д-р Йовка Тишева

■ **16.45-17.00** Почивка

■ **17.00-17.30** Свободна дискусия

Участници в проекта

Кирил Симов – ръководител на проекта от българска страна

Лингвисти:

Петя Осенова, Сия Колковска, Милена Славчева, Елисавета Балабанова, Димитър Дойков, Илиана Гаравалова, Магделена Паунова

Програмисти:

Александър Симов, Милен Куйлеков, Красимира Иванова, Христо Ганев, Илко Григоров

Финансова подкрепа

BulTreeBank (2001-2004)

беше съвместен проект между

Seminar für Sprachwissenschaft,

Eberhard-Karls-Universität, Тюбинген, Германия

и

Лабораторията за лингвистично моделиране, БАН, София

Проектът беше финансиран от

Volkswagen-Stiftung, Германия

Целта

- Създаване на електронен ресурс от синтактично аотирани текстове за българския език, който да бъде:
 - Основа на формална компютърна граматика на българския език (parser)
 - Консистентно аотиран, за да бъде лесно и удобно използваем
 - Достатъчно детайлно аотиран, за да позволява по-специфични употреби

Кое НЕ БЕШЕ наша цел ☺

- Да решим проблемите на българския синтаксис
- Да удовлетворим всички вкусове в лингвистичните интерпретации
- Да смятаме, че това е единственият възможен поглед върху синтактичните структури

Какво е синтактично аотиран корпус (treebank)

- Терминът е въведен от Джефри Лийч – синтактичен анализ, представен чрез дървовидна структура
- Видове корпуси като качество:
 - “Ботаническа градина” – проверена ръчно
 - “Гора” – частично проверена
 - “Джунгла” – само автоматичен анализ

Статусът на синтактичния корпус в момента

Синтактичният корпус в момента съдържа около **15 000** изречения, от които:

- Примери, извадени от граматики
 - 1500 от 4 български граматики
- Примери, извадени от корпуса
 - 1500 изречения, случайно избрани от корпуса
 - 12 000 изречения от пълни статии от вестници, както и от други източници (художествена литература, законови текстове, публицистика и др.)

Текстовете, извадени от граматиките

Кои са граматиките?

- Академична граматика, БАН, 1983
- Ст. Брезински, Български синтаксис, 2001
- Й. Пенчев, Синтаксис – управление и свързване, 1993
- К. Попов, Синтаксис, издание 1993

Основни характеристики:

- Те са т. нар. *ядрено множество* в корпуса
- Следват предварителна класификация
- Реализацията на кореференции и елипси е ограничена в рамките на изречението

Текстовете, извадени от корпуса

Основни характеристики:

- Анотирани са цели параграфи и статии
- Има разнообразие на синтактични отношения, което е типично за свързания текст
- Синтактичните отношения са по-сложни, но същевременно е по-лесно да се разрешат елипсите и корелациите

Използване на корпуса извън проекта

За лингвистични изследвания:

- Дисертации
- Курсови работи
- Обучение на студенти
- Речници – нови думи, нови употреби, изграждане на словници

За автоматично извличане на лингвистично знание – тагери, речникова информация, парсер

Опорна фразова граматика HPSG

Лексикална лингвистична теория, разглеждаща лингвистичните анализи като атрибутивни структури (Feature Structure) (езикови обекти, графи)

Всяка граматика в ОФГ се състои от две части:

- Лингвистична онтология (sort hierarchy)
Определя основните типове обекти и техни свойства
- Граматични принципи
Представяват ограничения върху възможните обекти

ЛИНГВИСТИЧНА ОНТОЛОГИЯ

root

FEAT-A : *subsort1*

FEAT-B : *subsort2*

subsort1

subsort2

FEAT-B : *subsort4*

FEAT-C : *subsort2*

subsort4

subsort5

subsort3

Граматични принципи

Логически описания, които се интерпретират като верни или неверни в/у лингвистичните обекти

Най-често се задават като импликации

$$A \rightarrow B$$

Интерпретират се като универсални принципи, т.е. всеки обект, който удовлетворява **A**, трябва да удовлетворява и **B**

Лексиконът също е представен чрез принципи

ОФГ сорт йерархия - *sign*

Основният тип лингвистични обекти са от сорт знак (*sign*):

sign

PHON : *phonlist*

SYNSEM : *synsem*

word

ARG-ST : *list-of-synsem*

phrase

DTRS : *con-struct*

ОФГ сорт йерархия - *con-struct*

Конституентната структура се дефинира чрез йерархията:

con-struct

headed-phrase

HEAD-DTR : *sign*

COMP-DTRS : *list-of-phrases*

head-complement

HEAD-DTR : *word*

COMP-DTRS : *ne-l-of-phrase*

con-struct (2)

head-subject

HEAD-DTR : *phrase*

SUBJ-DTR : *phrase*

COMP-DTRS : *empty-list*

head-adjunct

HEAD-DTR : *phrase*

ADJUNCT-DTR : *phrase*

COMP-DTRS : *empty-list*

head-sem-adjunct

head-pragmatic-adjunct

con-struct (3)

head-only

head-filler

HEAD-DTR : *phrase*

FILLER-DTR : *phrase*

COMP-DTRS : *empty-list*

non-headed-phrase

coordination-phrase

CONJ-DTRS : *set(sign)*

CONJUNCTION-DTR : *word*

Видове опори - *head*

head

substantive (subst)

PRD : *boolean*

MOD : *mod-synsem*

noun

verb

adj

adv

prep

Принципи на ОФГ (1)

- Принцип на опората (Head Feature Principle)

Стойността на атрибута **HEAD** на една фраза с опора (*headed-phrase*) съвпада със стойността на атрибута **HEAD** на опората (**HEAD-DTR**)

Опорните характеристики на една фраза с опора се определят от опорните характеристики на опората 😊

Принципи на ОФГ (2)

- Валентен принцип (Valence Principle)

Стойността на всеки валентен атрибут (**SUBJ** или **COMP**) на една фраза с опора (*headed-phrase*) е равна на стойността на този атрибут на опората (**HEAD-DTR**) без другите депенденти

Опората определя вида на компонентите или подлога

Принципи на ОФГ (3)

- Адюнктен принцип (Head-Adjunct Principle)

Стойността на атрибута **SYNSEM** на една фраза с опора (*head-adjunct*) е равна на стойността на **MOD** атрибута на адюнкта

Адюнктът определя вида на опората, към която се свързва

Принципи на ОФГ (4)

- Семантичен принцип (Semantic Principle)

Стойността на атрибута **CONTENT** съвпада със стойността на същия атрибут на адюнкта, ако фразата е със семантичен адюнкт (*head-sem-adjunct*), или е равна на стойността на този атрибут на опората

Семантиката се определя от семантичната опора, която съвпада със синтактичната опора с изключение на семантичните адюнкти

Принципи на анотация

- Адекватно представяне на лингвистичните факти
 - съблюдаване на лингвистичната теория
- Удобство при ръчно аотиране
 - въвеждане на минимално количество информация
- **Стабилност на аотиране**
 - всяко изречение в корпуса трябва да получи адекватен анализ на същото ниво на детайлност

Елементи на анотацията

- Конституентност
- Категория
- Отношения на зависимост
- Линейна подредба
- Корелериране
- Неизразени синтактични елементи

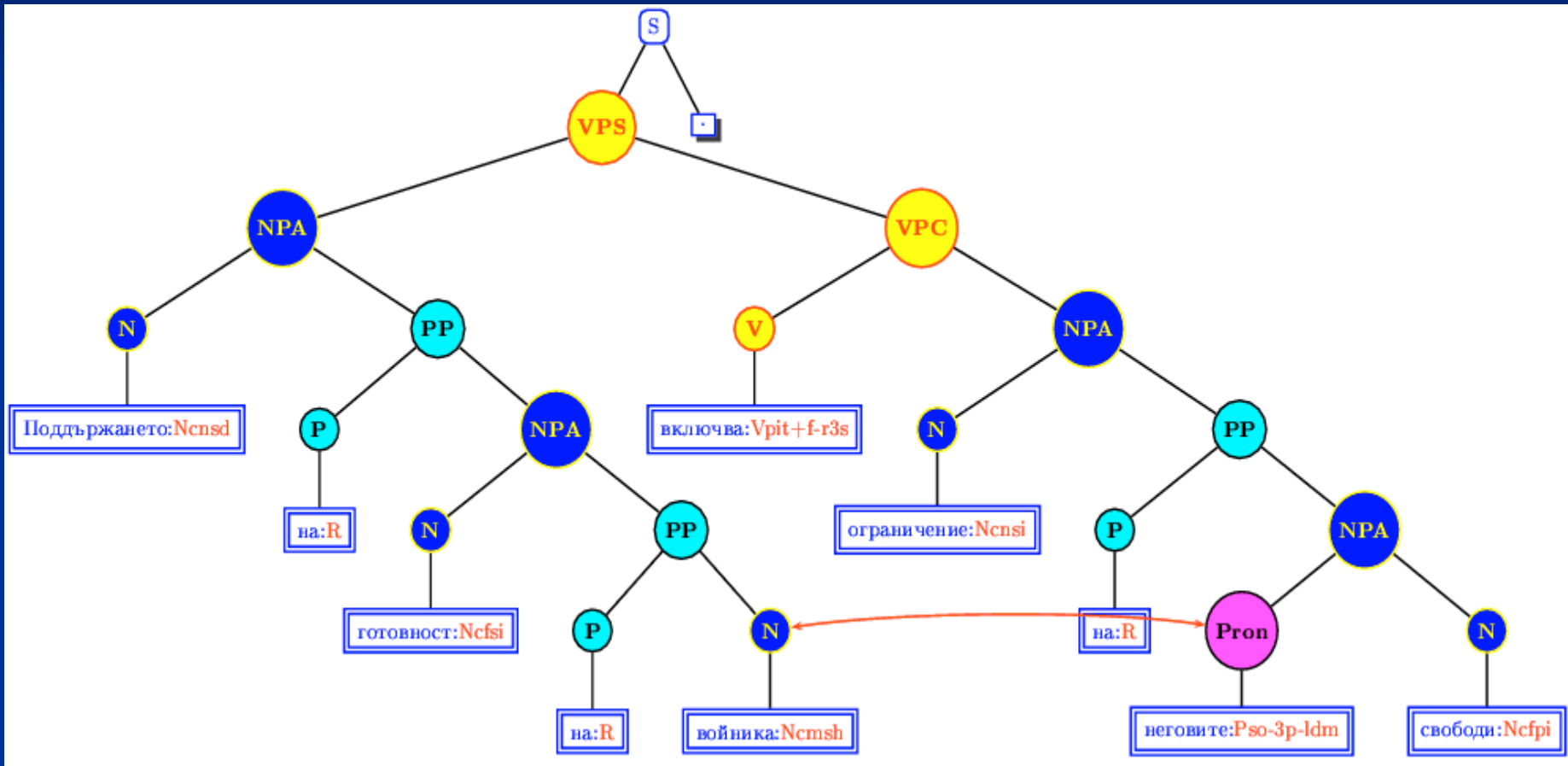
Пълният ОФГ анализ може да бъде възстановен на базата на тази информация

Този избор на елементи улеснява прехода към други лингвистични теории

Анотационна схема

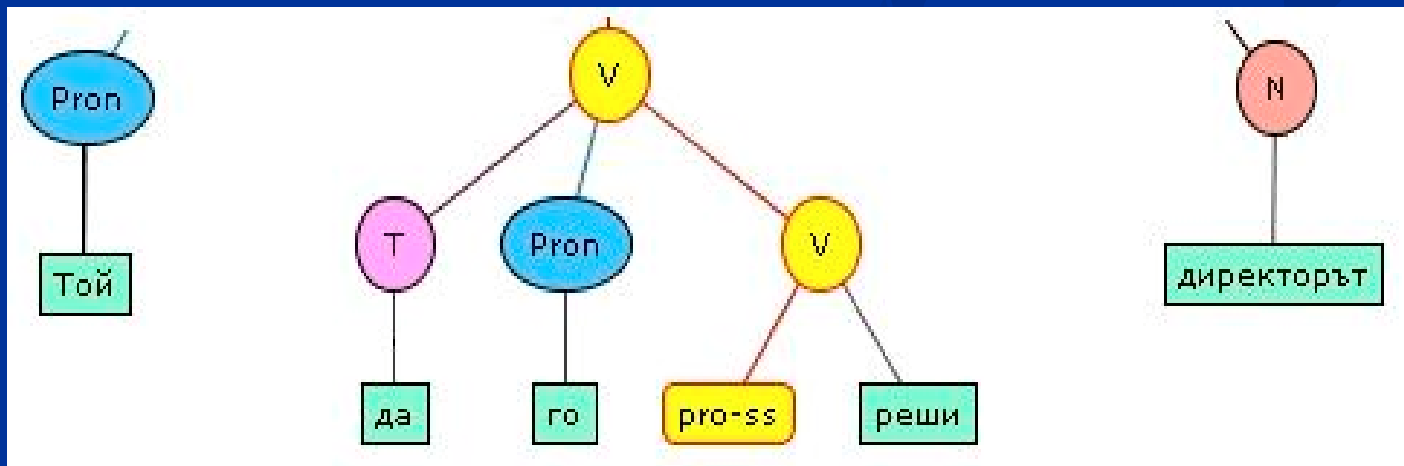
- Следва езиковия модел на ОФГ (HPSG)
- Йерархия от фрази, депендентни отношения и кореференции
- Имплементация в XML
 - Текстови елементи
 - Лексикални елементи
(N, V, Prep)
 - Синтактични елементи и депендентна информация
(VP(djunct), NPC(omplement))
 - Функционални елементи
(Disc(ontinuous), E(xtracted))

Конституентност и зависимост

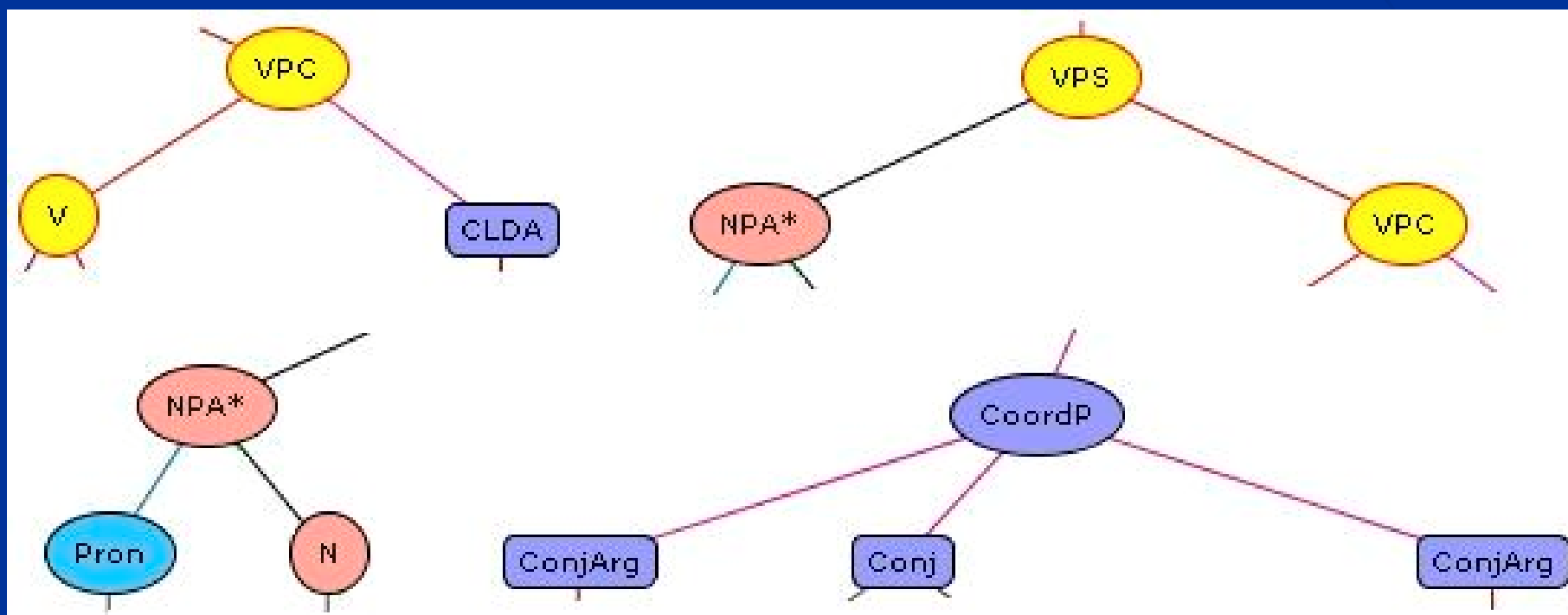
Лексикални елементи

- Прости (Pron, M, T, V, N, C, Ger и др.)
- Сложни (V, C, Part и др.)

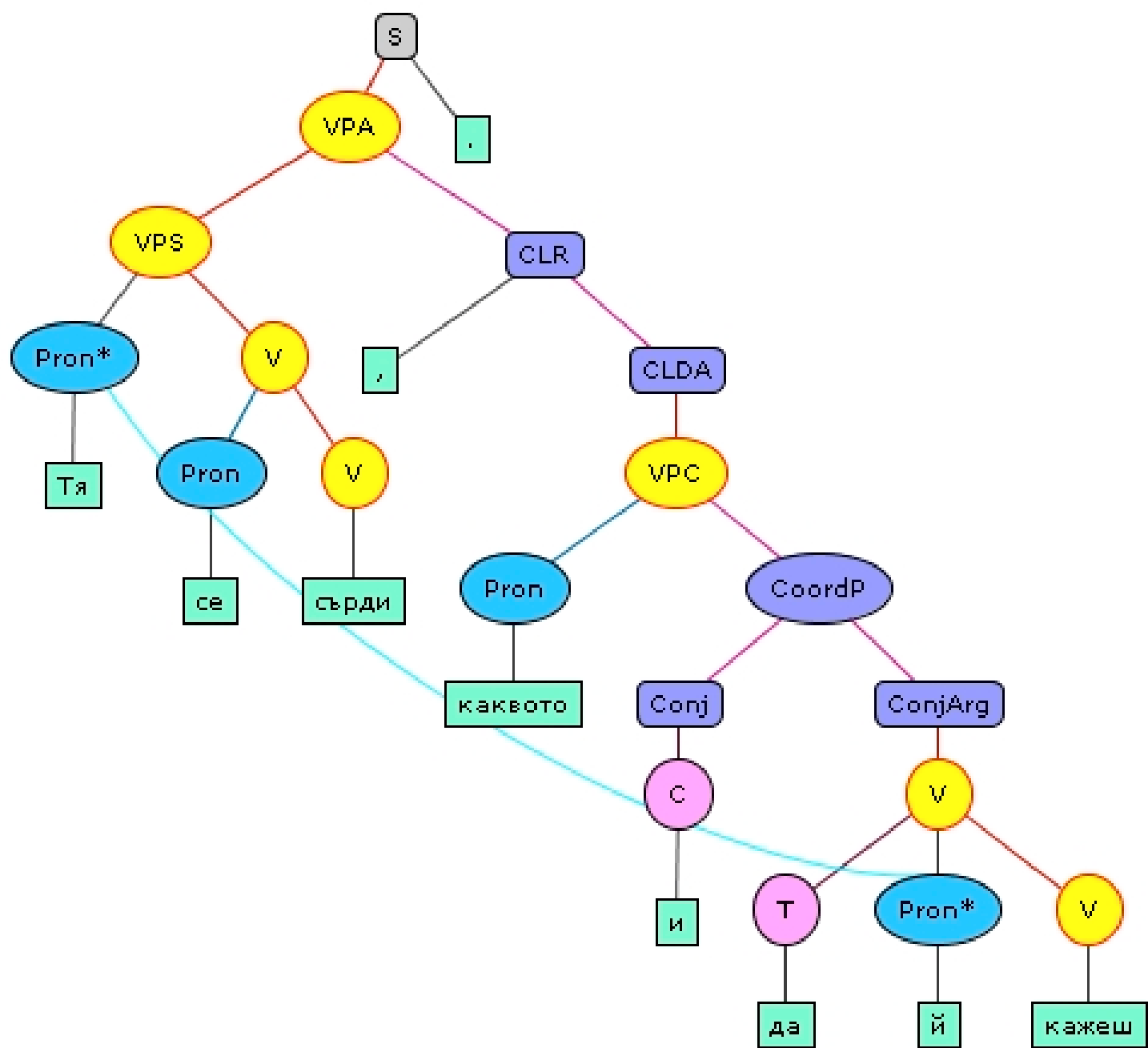
Фразови елементи

NPA, NPC, VPC, VPA, VPS, PP, APA, APC,
APA, AdvPA, AdvPC, CoordP и др.

Функционални елементи

- Клаузи – *CL, CLDA, CLCHE, CLZADA, CLR, CLQ*
- Изречение – *S*
- Маркери на координацията - *Conj, ConjArg*
- Маркери на елипсата – *V-Elip, N-Elip*
- Маркери на дистантно разположени конституенти – *DiscA, DiscE, DiscM*
- Прагматични елементи - *Pragmatic*
- Непосредствено доминиране - *nid*

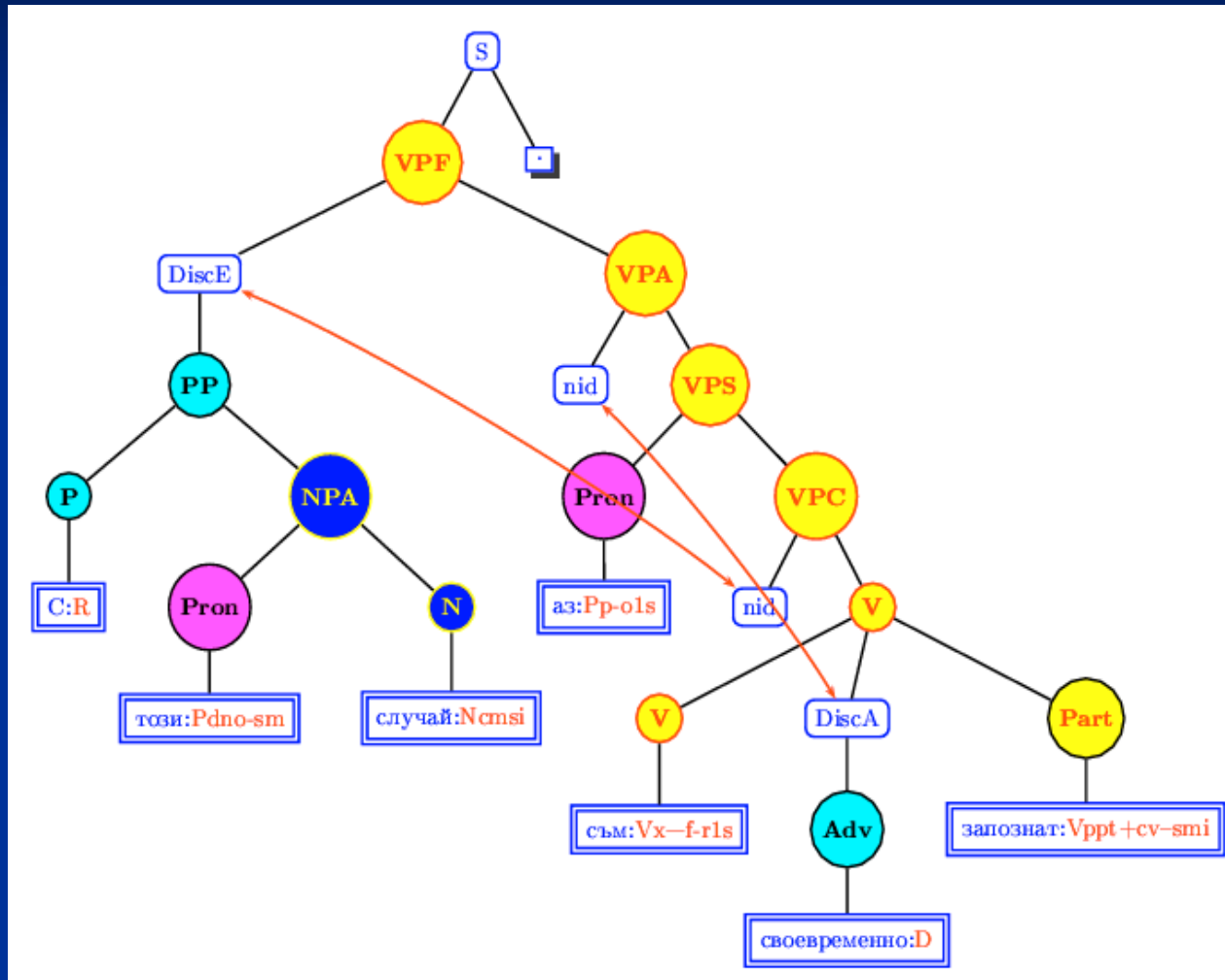
Реализация на депендентите

- В каква конституентна йерархия?

Комплемент(u) -> Субект -> Адюнкт(u)

- Колко депенденти наведнъж?
 - Комплементите се взимат наведнъж (Immediate Dominant Schemata 3 и Valence list Principle в HPSG94)
 - Адюнктите се взимат един по един (Mod Principle в HPSG94)

Реализация на депендентите

Конституентност и словоред (1)

- Конституентната структура е отделена от линейното подреждане
- Елементите на един конституент обикновено се реализират в близост. Но не приемаме определен словоред за основен → → → →

Конституентност и словоред (2)

Всички възможни пермутации се разглеждат
като една и съща структура:

Мъжът целува момичето

Целува момичето мъжът

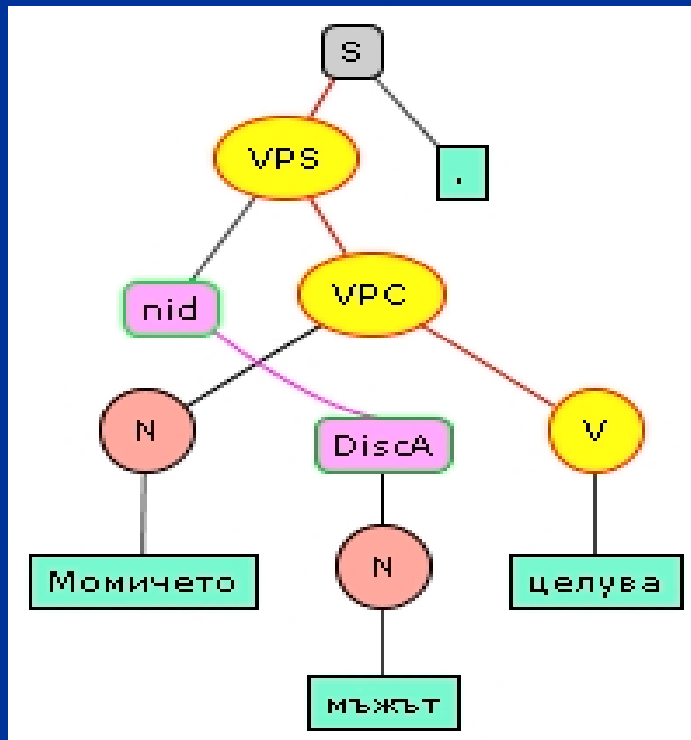
Момичето целува мъжът

Мъжът момичето целува

.....

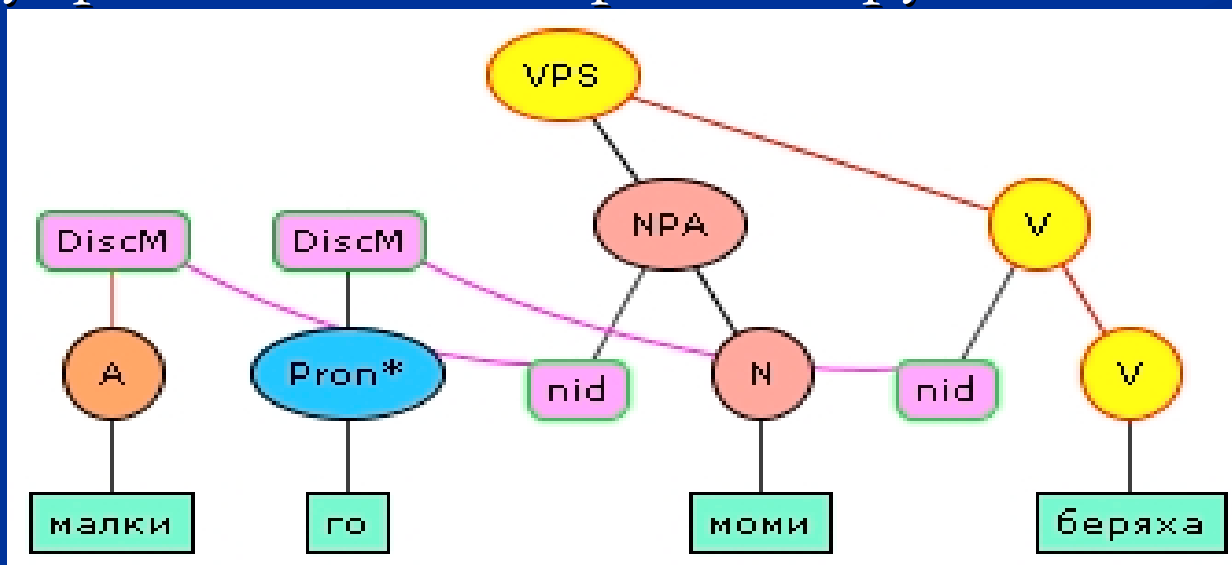
Типове дистантно разположени конституенти (1)

- Пермутация на депенденти на една опора (*DiscA* функционален елемент). По-висок депendent се реализира между опората и по-нисък депendent.

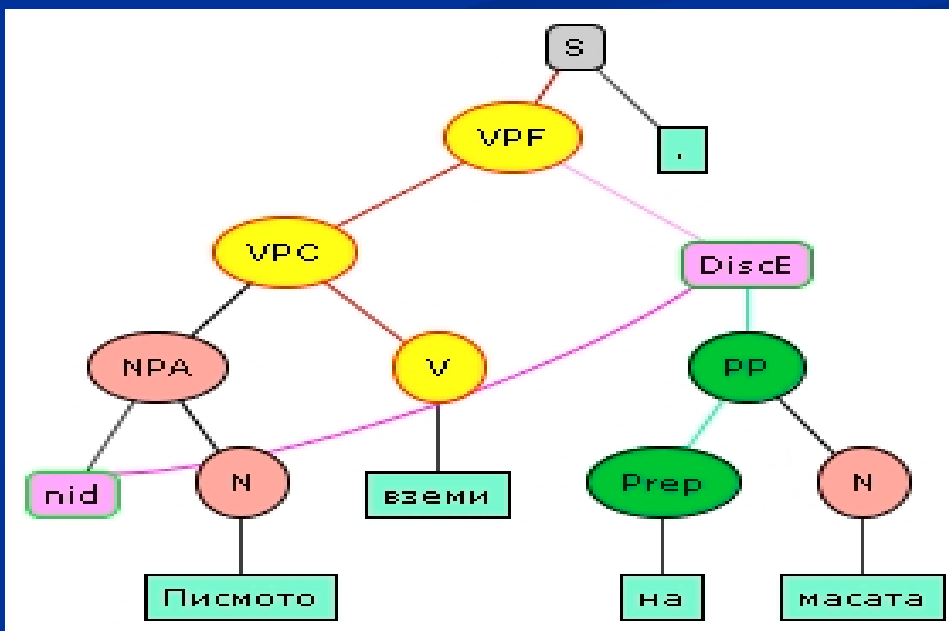
Типове дистантно разположени конституенти (2)

- Смесване на два конституента (*DiscM* функционален елемент). Елементите на две конституентни структури са смесени, без някоя от тях да е управителна категория на другата.

Типове дистантно разположени конституенти (3)

- **Външна реализация на вътрешен конститuent** (*DiscE* функционален конститuent). Това обикновено се нарича *екстракция*. Т.е. елементът се управлява от опора, която е разположена по-ниско.

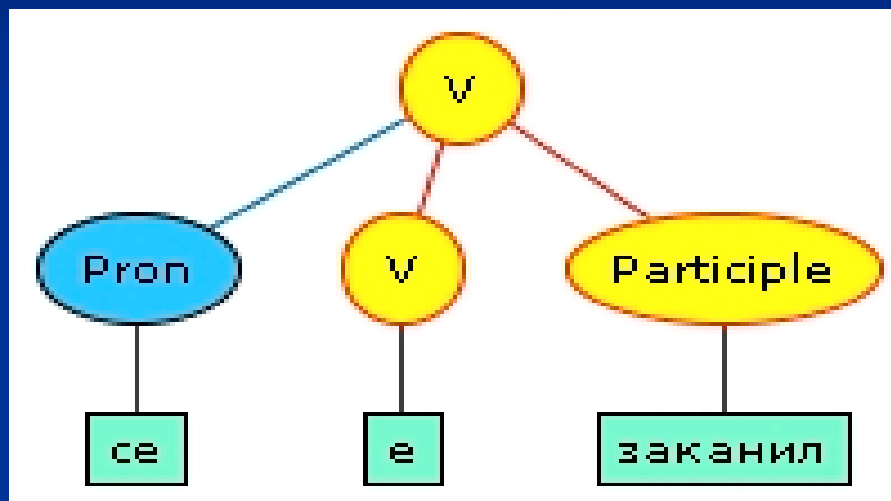
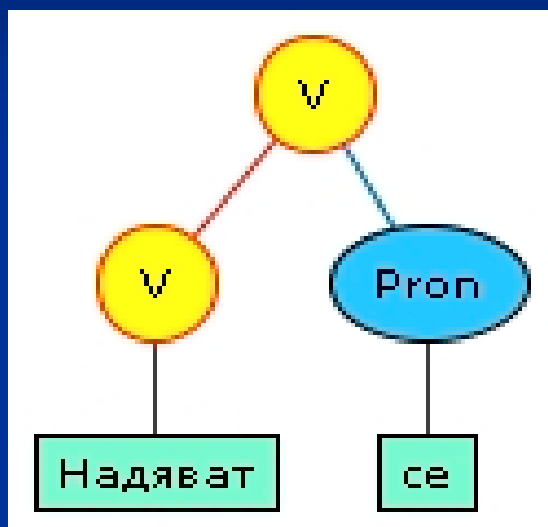
Типове лексикални елементи

- Глагол (V), Причастие (Part), Деепричастие (Ger)
- Съществително (N), Местоимение (Pron), Прилагателно (A), Числително (M), Фамилно име (H)
- Наречие (Adv)
- Съюз (C)
- Предлог (Prep)
- Частица (T)
- Междуметие (I)

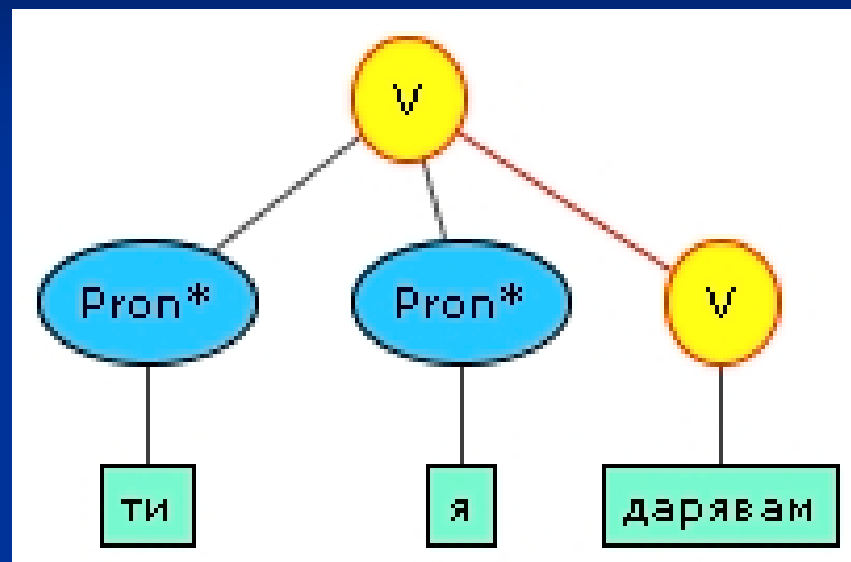
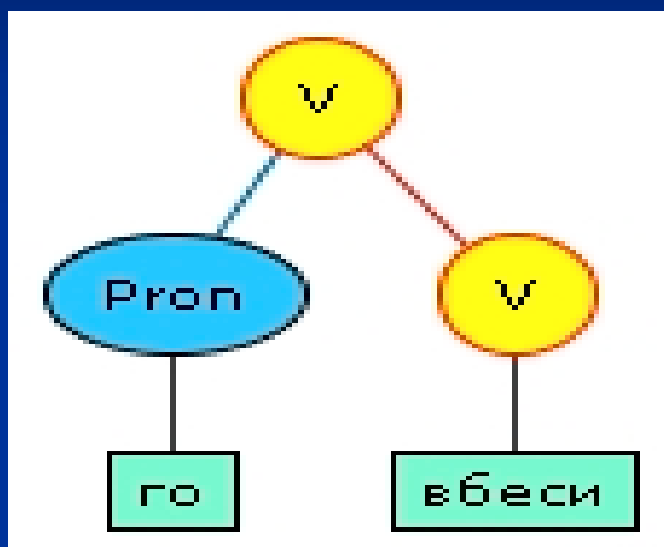
Лексикалният елемент: Глагол

- Глаголният лексикален елемент (V) отговаря на отделен глагол или на аналитична глаголна група (пасив, наклонение, глаголни времена и др.)
- За многоелементни глаголи смятаме глаголен комплекс, в който опората е личен глагол, придружен от клитики, спомагателни частици, емфатични наречия, причастия

Клитични форми (се, си)

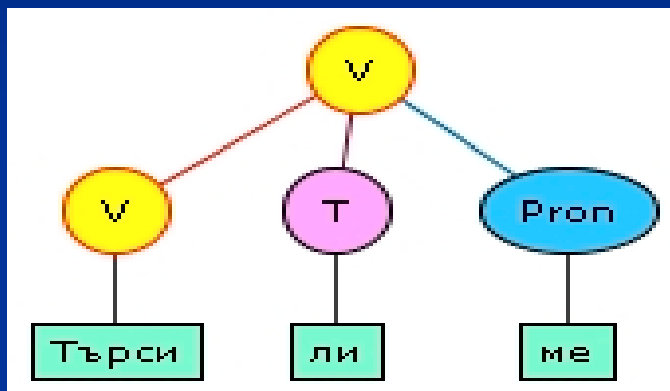

Винителни и дателни местоименни КЛИТИКИ

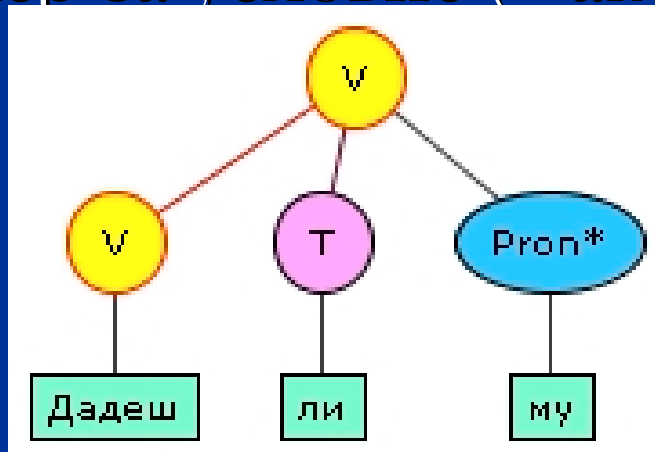

Въпросителна клитика – въпросителната частица 'ли'

- Маркер за въпросителност

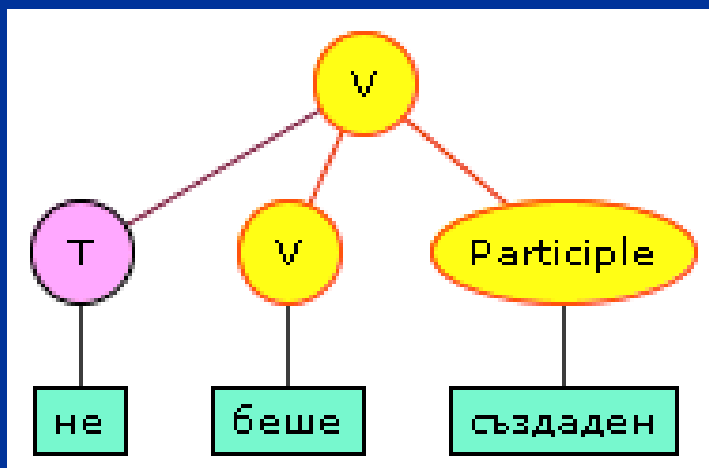

- Маркер за условие (=ако)

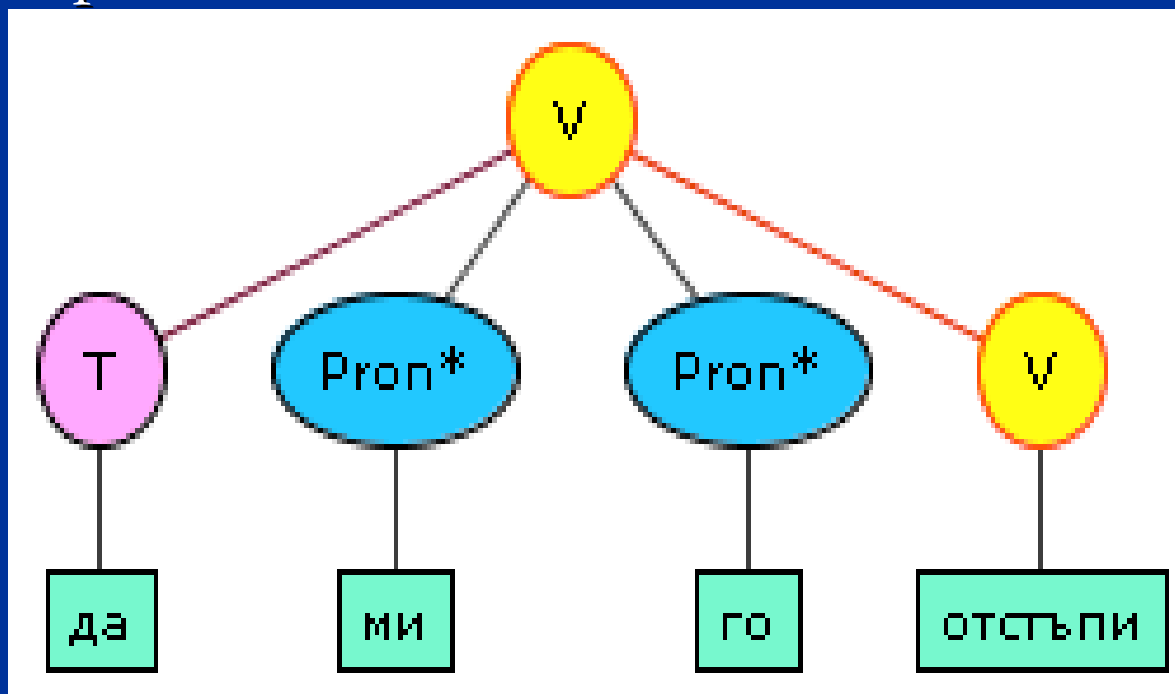
Отрицателна клитика –отрицателната частица 'не'

Отрицателната частица 'не' винаги се реализира първа във глаголния комплекс освен случаите, когато има 'да'

Спомагателна частица 'да'

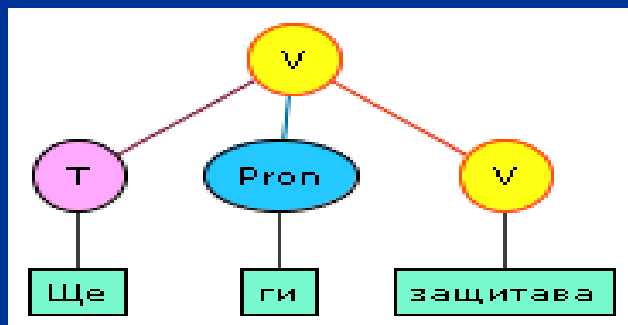
Спомагателната частица 'да' в инфинитивното си значение избира глагол в сегашно време и образува глаголен комплекс, който наследява *ARG-ST* листа на избрания глагол

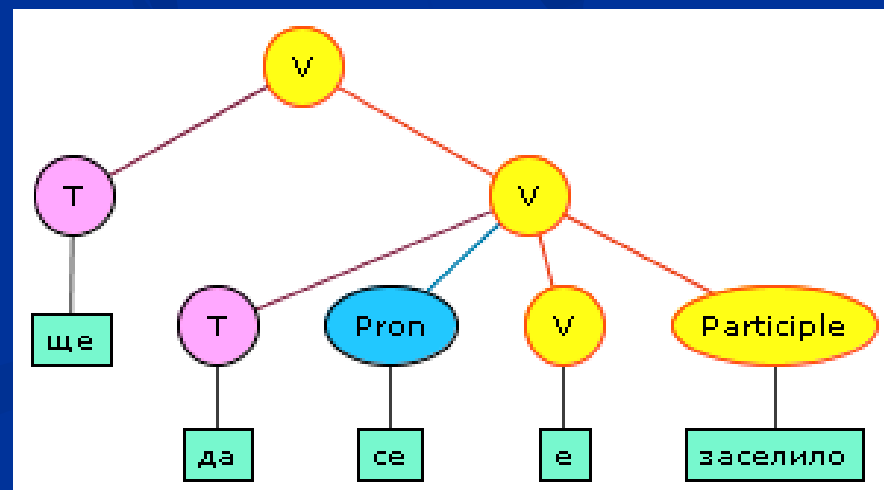
Спомагателна частица 'ще'

Спомагателната частица *ще* също има няколко роли във формирането на глаголният комплекс:

- Образуване на бъдеще време и бъдеще предварително време

- Презумптивни форми

Други аналитични форми

- Аналитични форми със спомагателните глаголи: 'съм', 'бъда', 'бивам'

бях дошъл, взел е.....

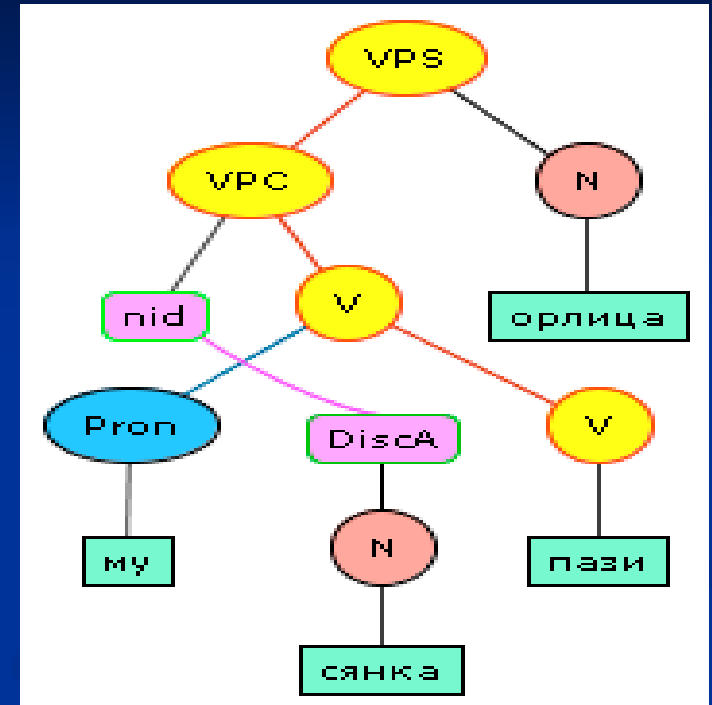
- Аналитични форми с глагола 'ща'

-> те образуват фрази

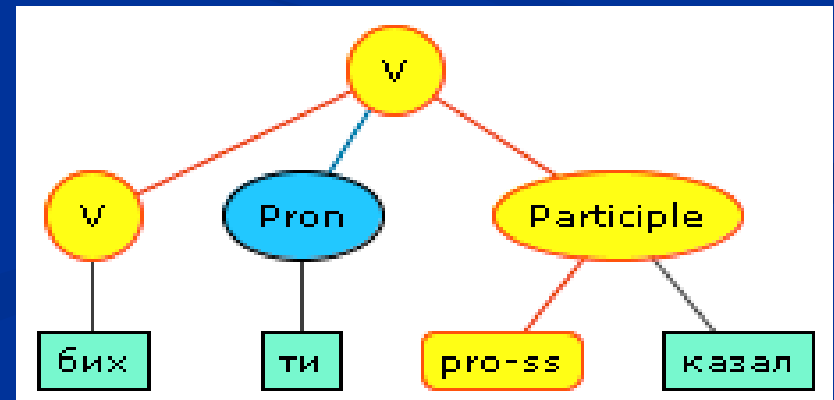
щях [да дойда]

Специфики

- Дистантно разположени конstituенти

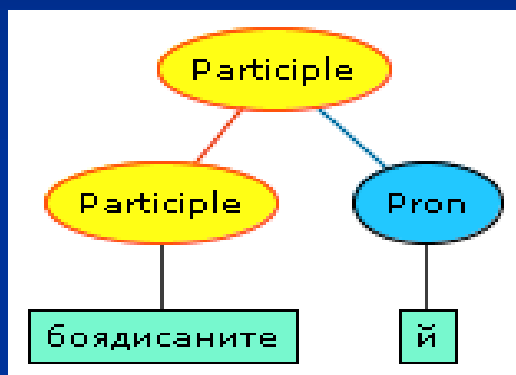

- Нулева субектност
- Случаи на елипси
- V проекция на *нека, ето*

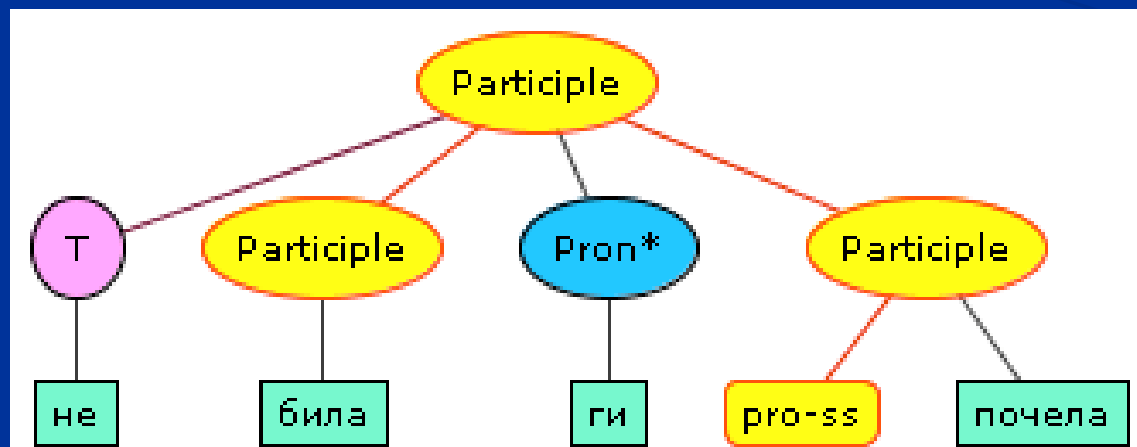

Лексикален елемент: причастие

- Причастия като прилагателни

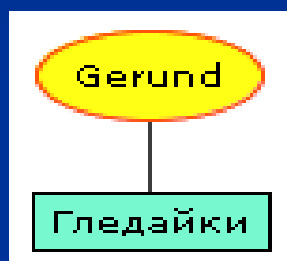

- Причастия като глаголи

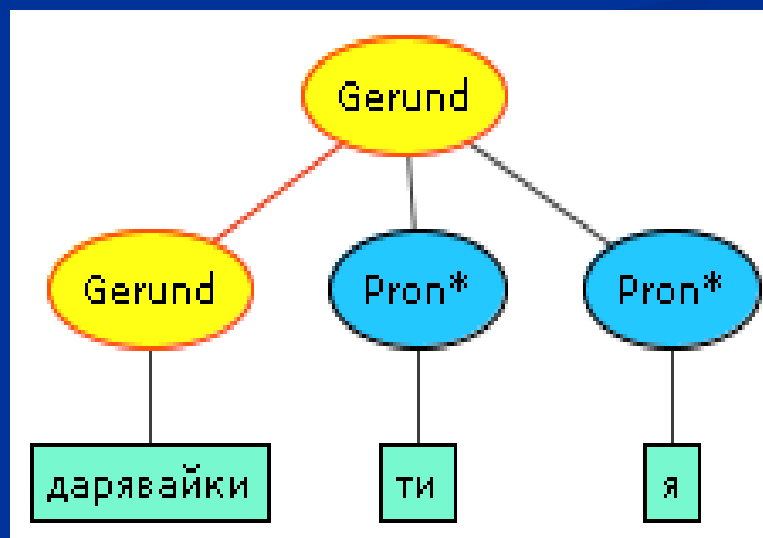

Лексикален елемент: деепричастие

■ Без клитики

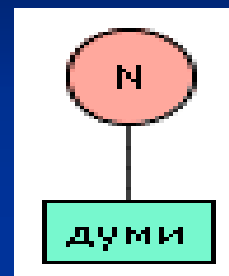

■ С клитики

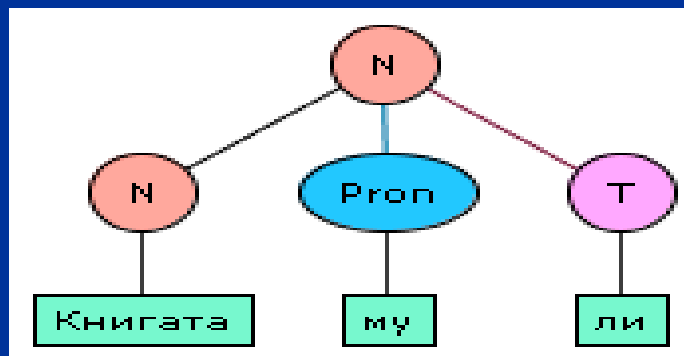

Лексикален елемент: СЪЩЕСТВИТЕЛНО

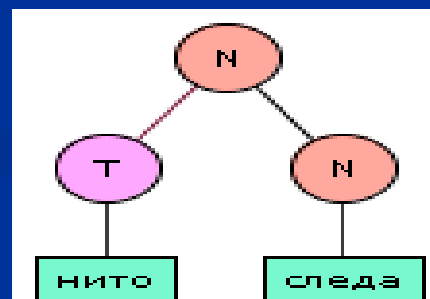
- Само съществително

- С клитики

- С емфатична дума

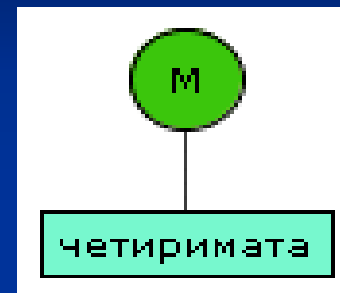

Лексикален елемент: Местоимение

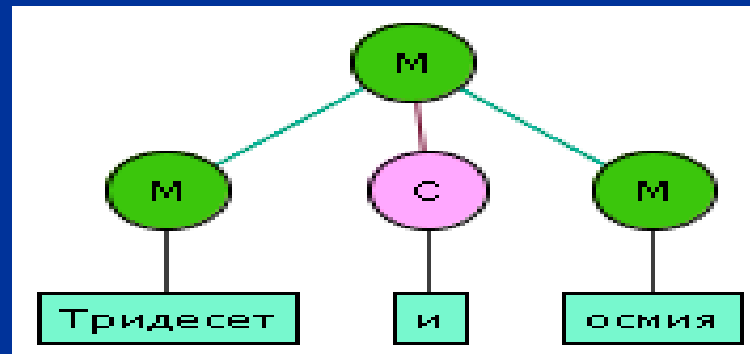
- Проекции на съществително (и прилагателно) (някой, кой, този, това)
- Проекции на прилагателно (някакъв, такъв)
- Проекции на наречие (тук, някак...)

Лексикален елемент: числително

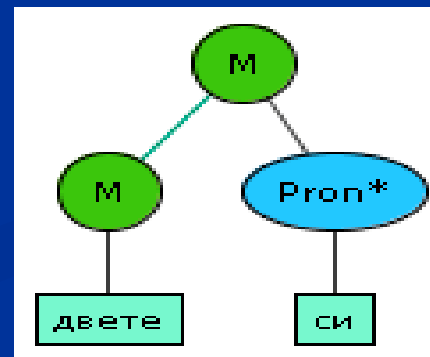
- Само елемент

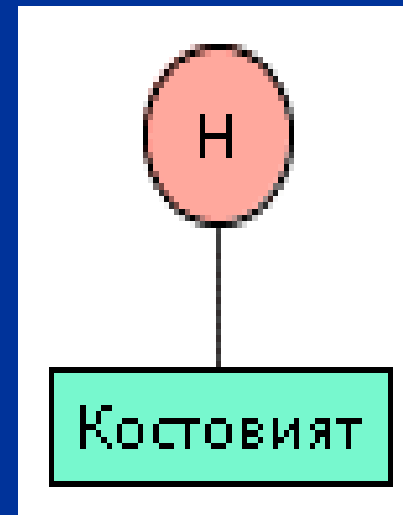
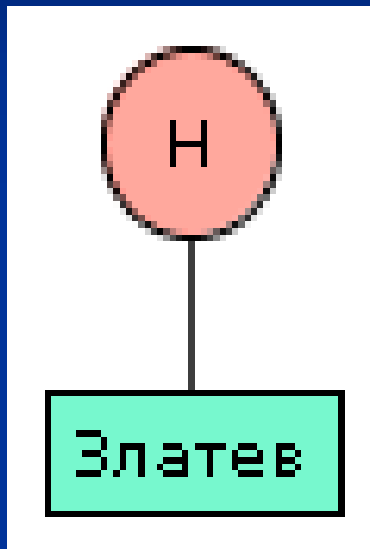
- Аналитичен елемент

- С клитики

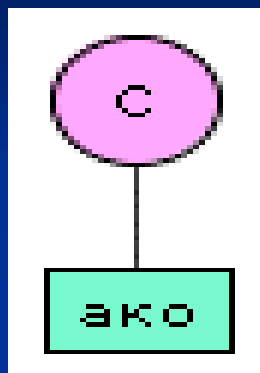

Лексикален елемент: фамилно име

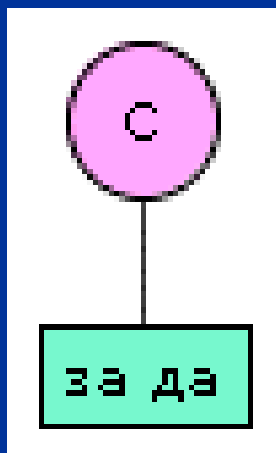

Лексикален елемент: съюз

- Прости

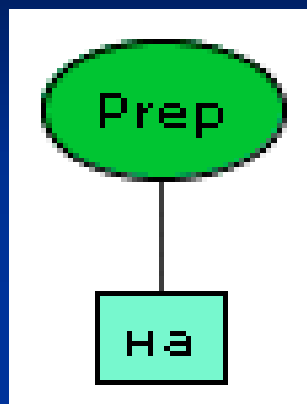

- Сложни (*след като, за да, тъй като...*)

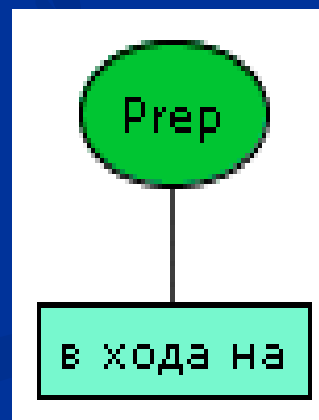

Лексикален елемент: предлог

- Прости

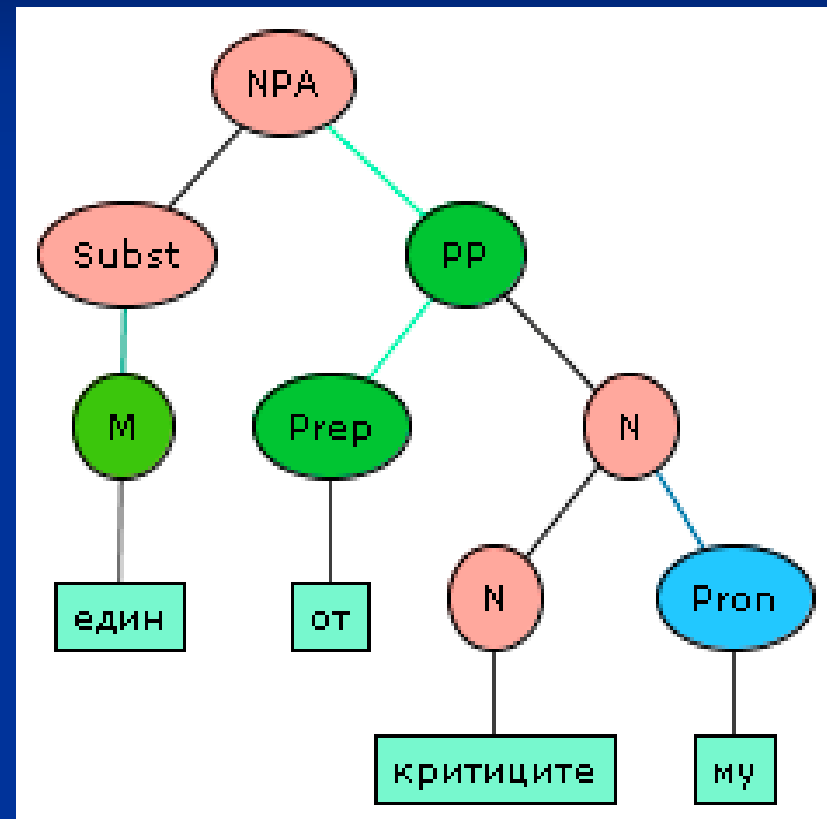
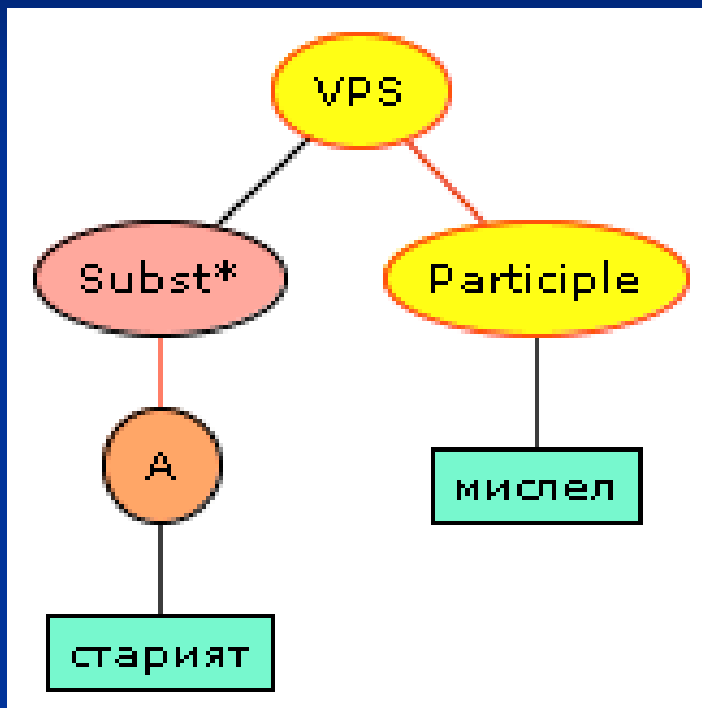
- Сложни (*в съгласие с, по отношение на, в полза на*)

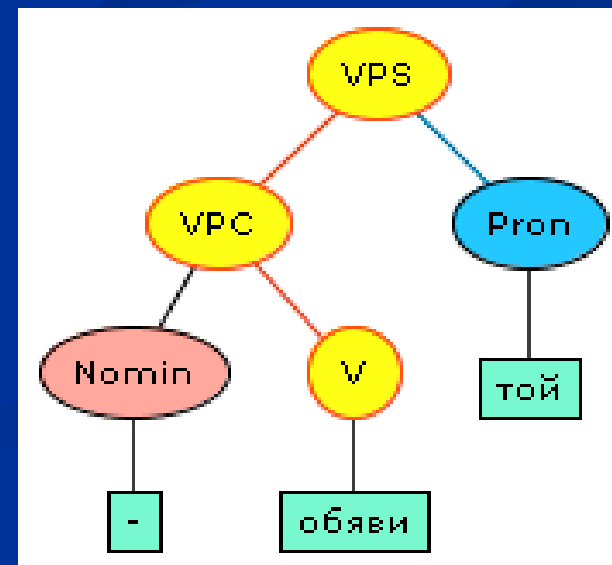
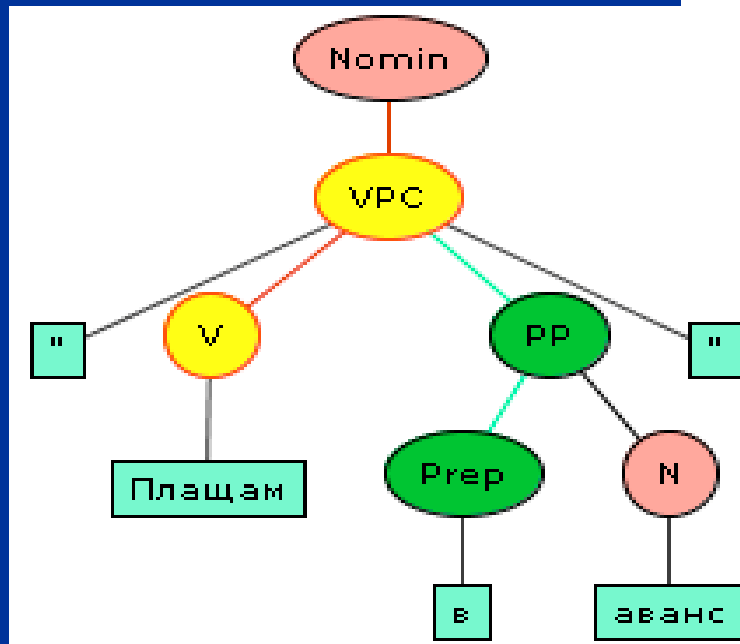
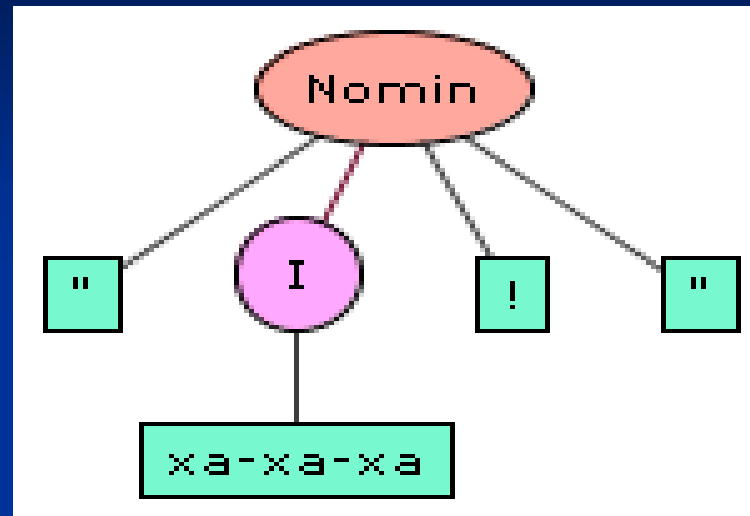
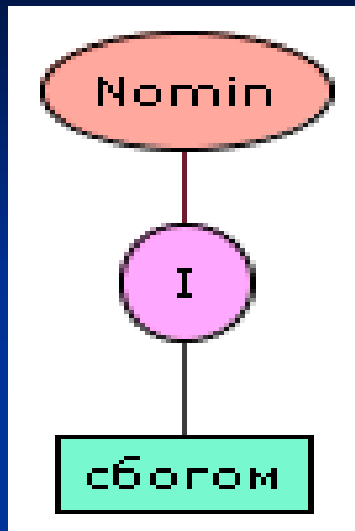
Промяна на типа (Type shifting)

- **Субстантивация** - променя номинални депенденти в опори: прилагателни, числителни, причастия, местоимения
- **Номинализация** - променя НЕноминални елементи в номинални: предикати, междуметия и др.
- **Вербализация** — когато междуметия, частици или наречия изразяват предикатна функция. Един пример са междуметните сказуеми

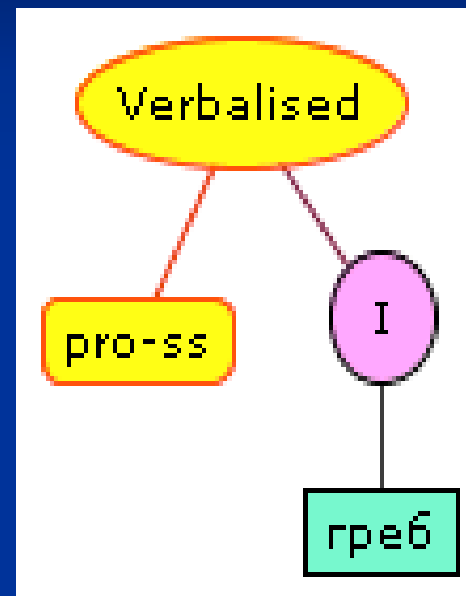
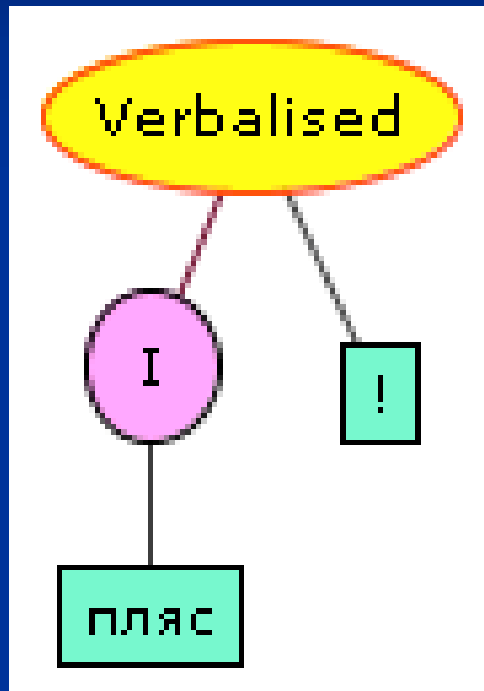
Субстантивация

Номинализация

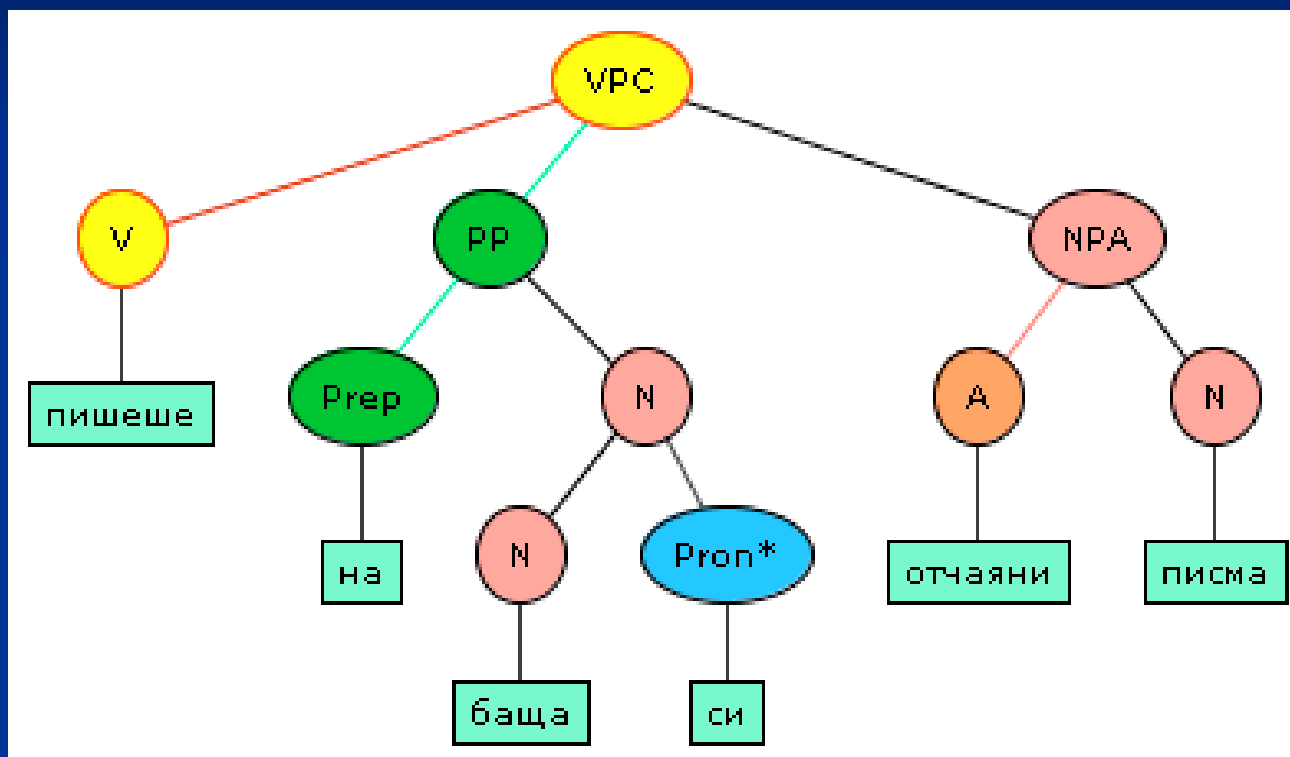
Вербализация

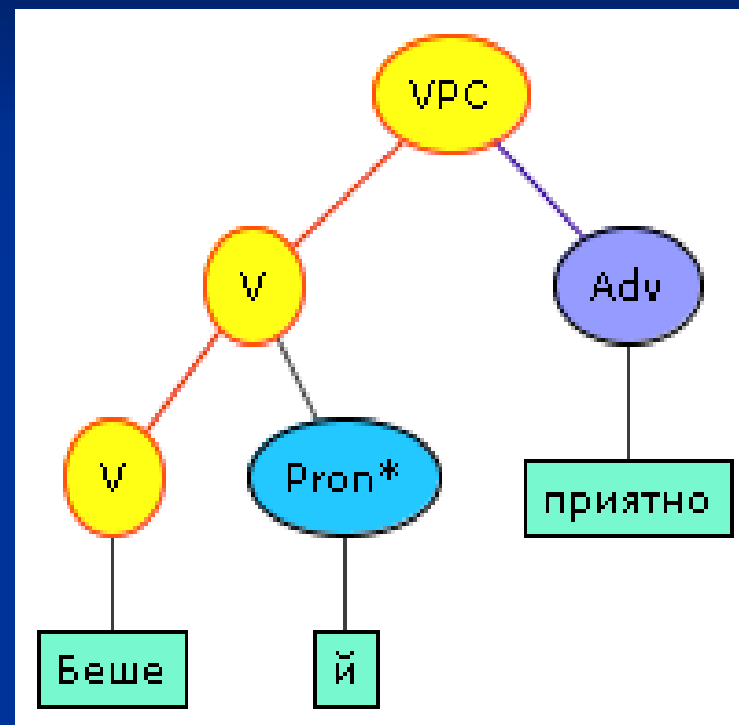
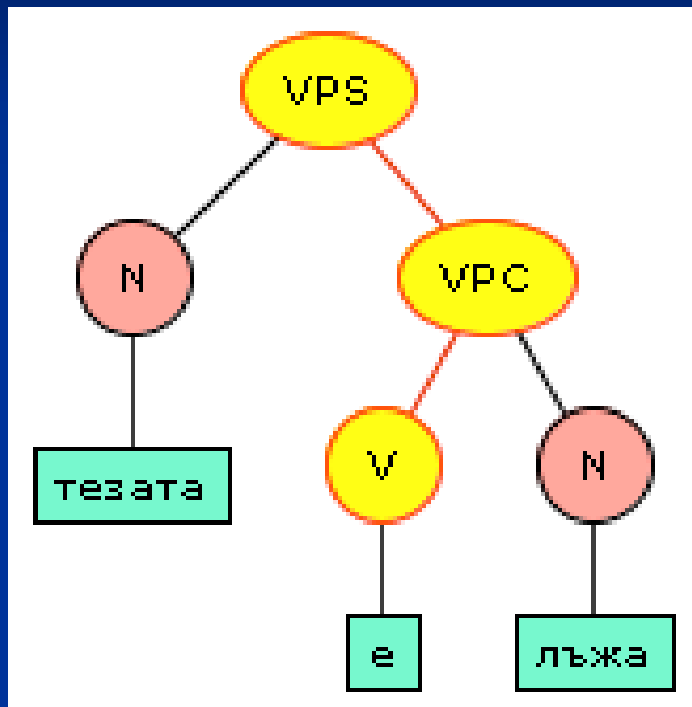
Вербална фраза: VPC

- **Опори:** V, Participle, V-Elip, VD-Elip, CoordP, Verbalized
- **Комплементи:** номинали, адвербиали, предложни групи, клаузи, координационни фрази
- **Типове:**
 - Канонични VPC
 - VPC
 - С копула
 - С пасиви
 - С аналитични глаголни форми
 - VPC с комплементи-клаузи (контрол)
 - VPC с поддържащи и “леки” глаголи

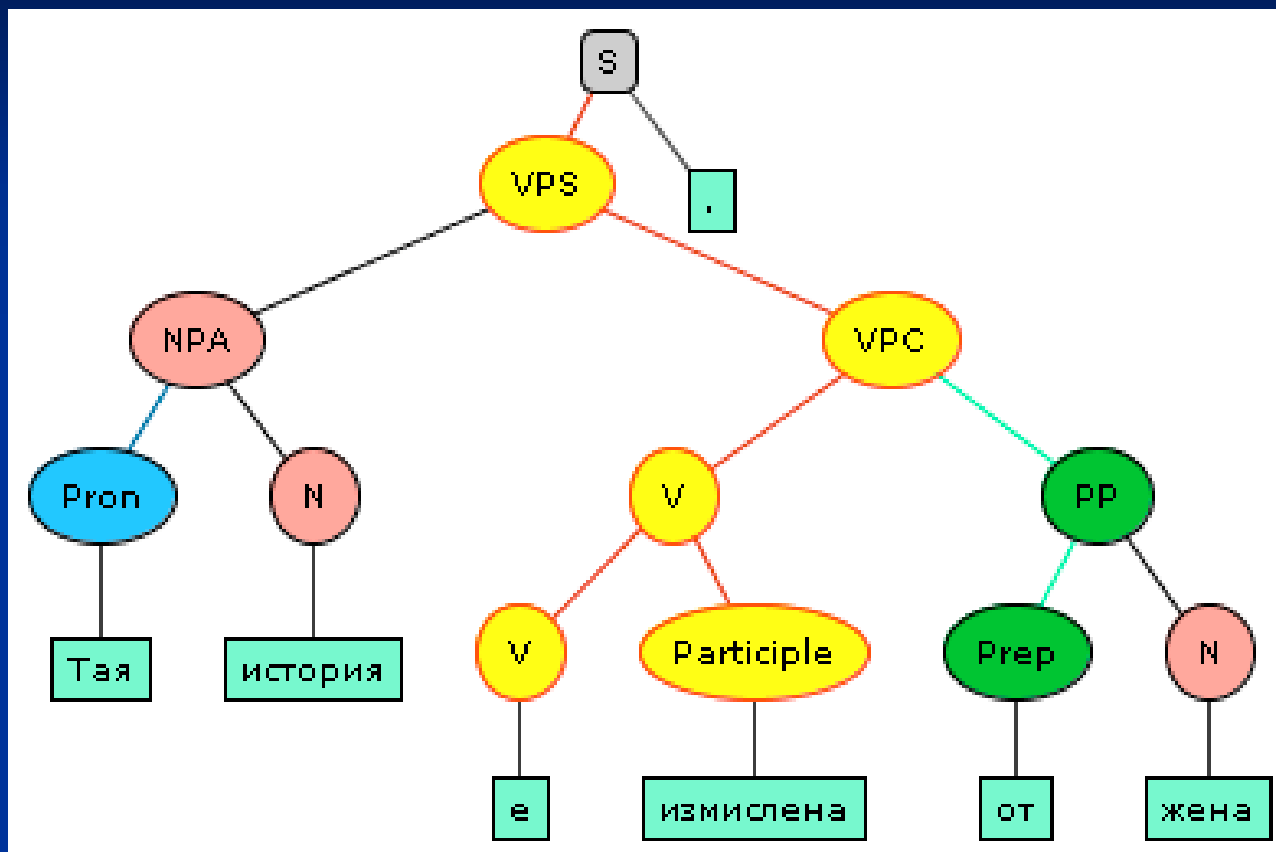
Канонични VPC

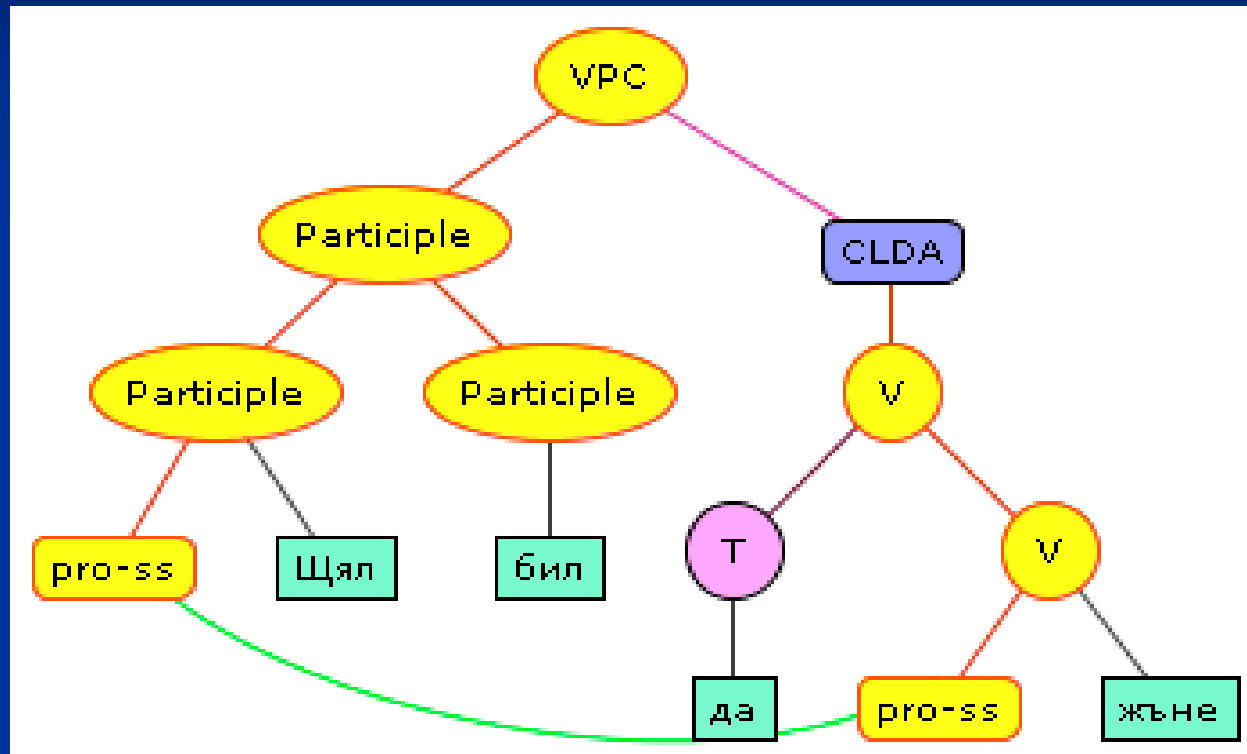
VPC с копула

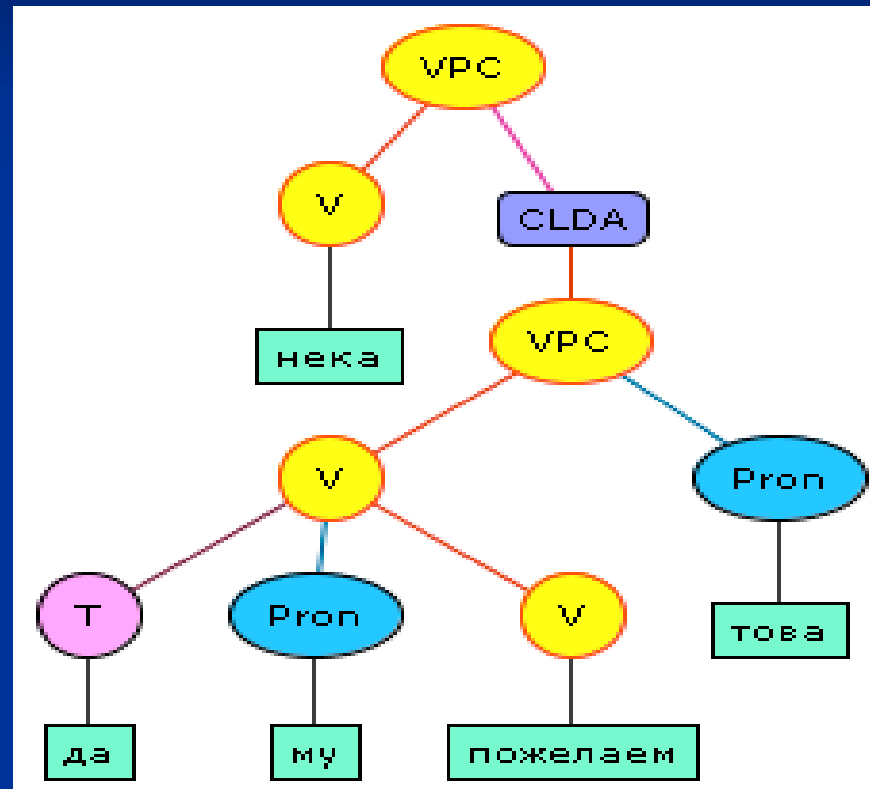
Пасиви

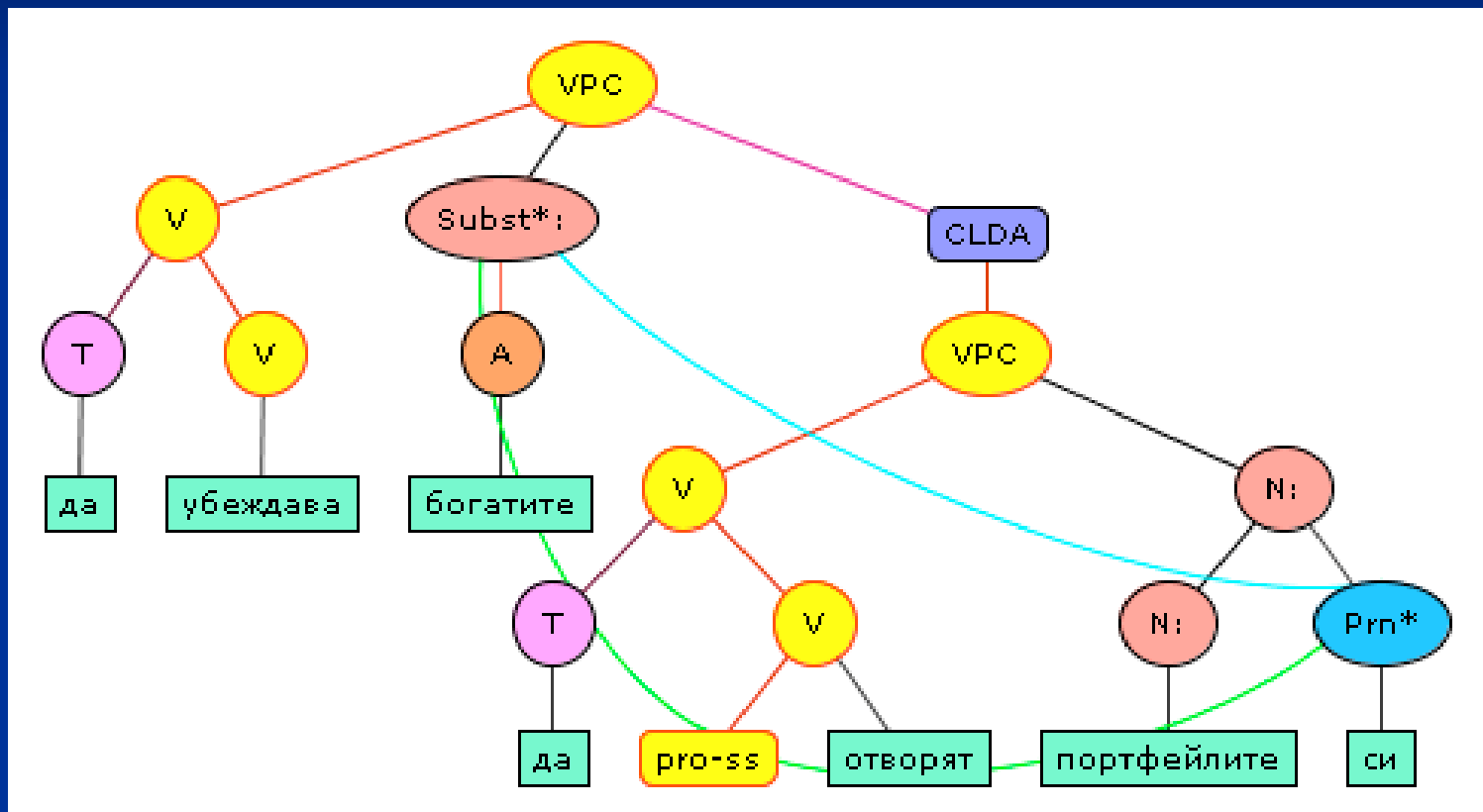
Аналитични вербални форми като VPC

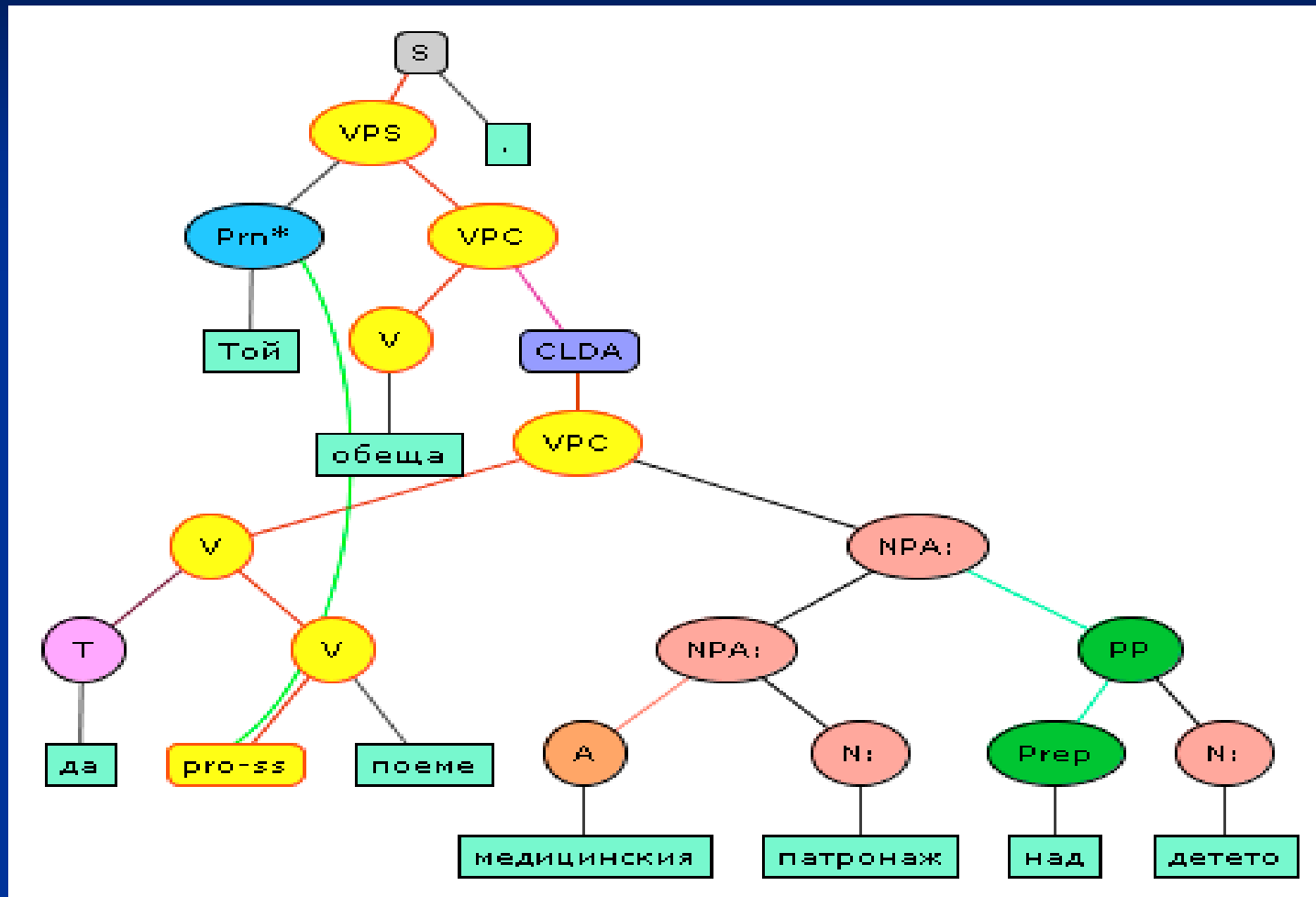
С комплемент-клауза

Контрол (1)

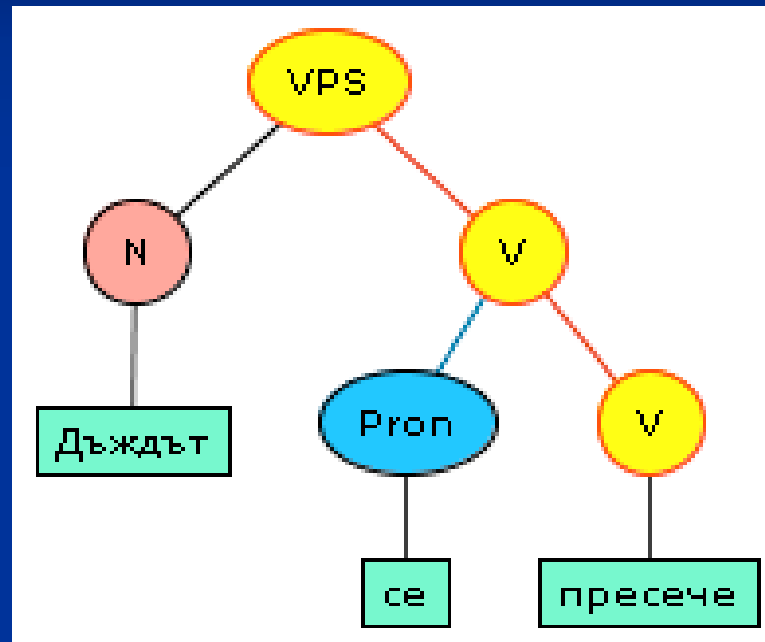
Контрол (2)

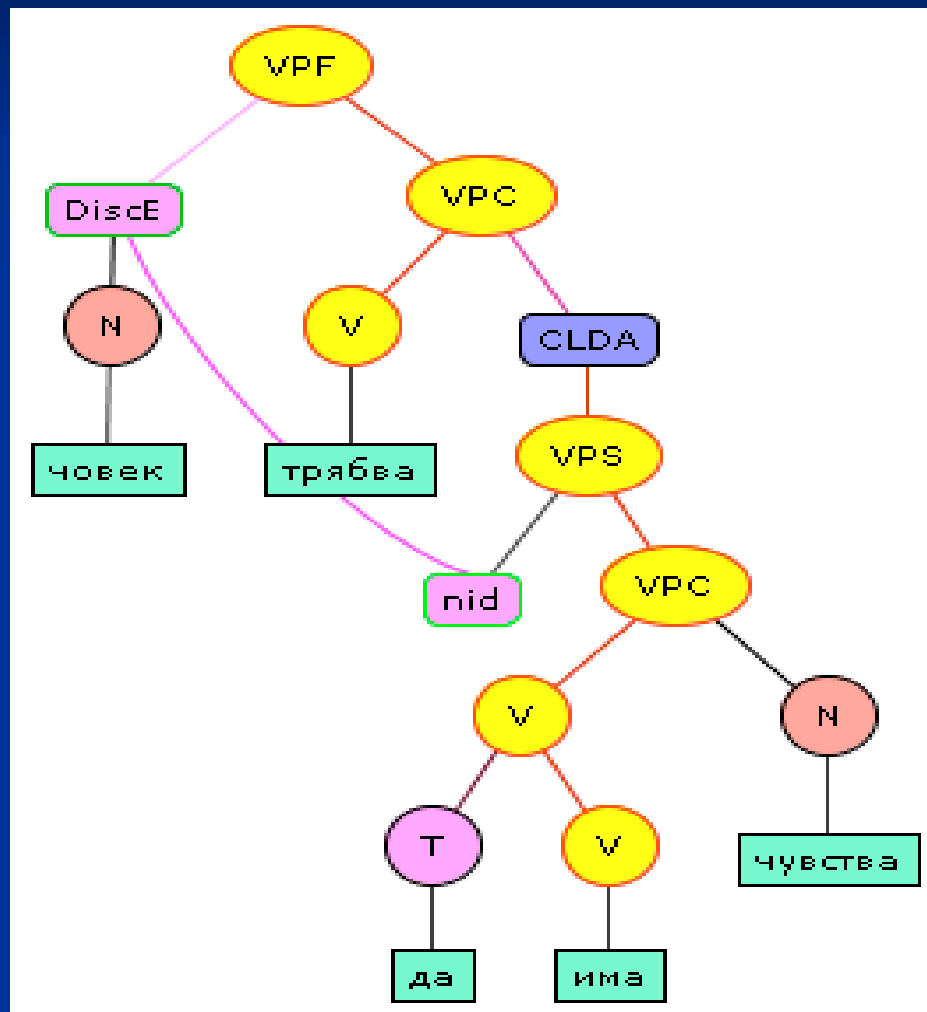
Вербална фраза: VPS

- **Опора:** V, VPS, Participle, V-Elip, VD-Elip, CoordP, Verbalized
- **Подлог:** номинали, адвербиали, предложни групи, клаузи, координационни фрази
- **Типове:**
 - Канонични VPS
 - Екстрактнат подлог
 - PP като подлог
 - CL като подлог

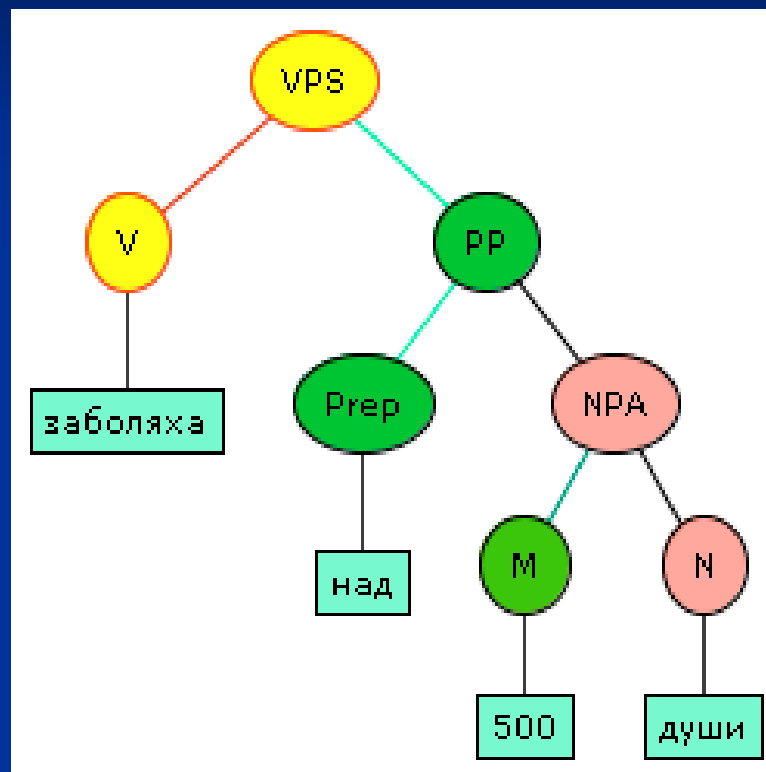
Канонично VPS

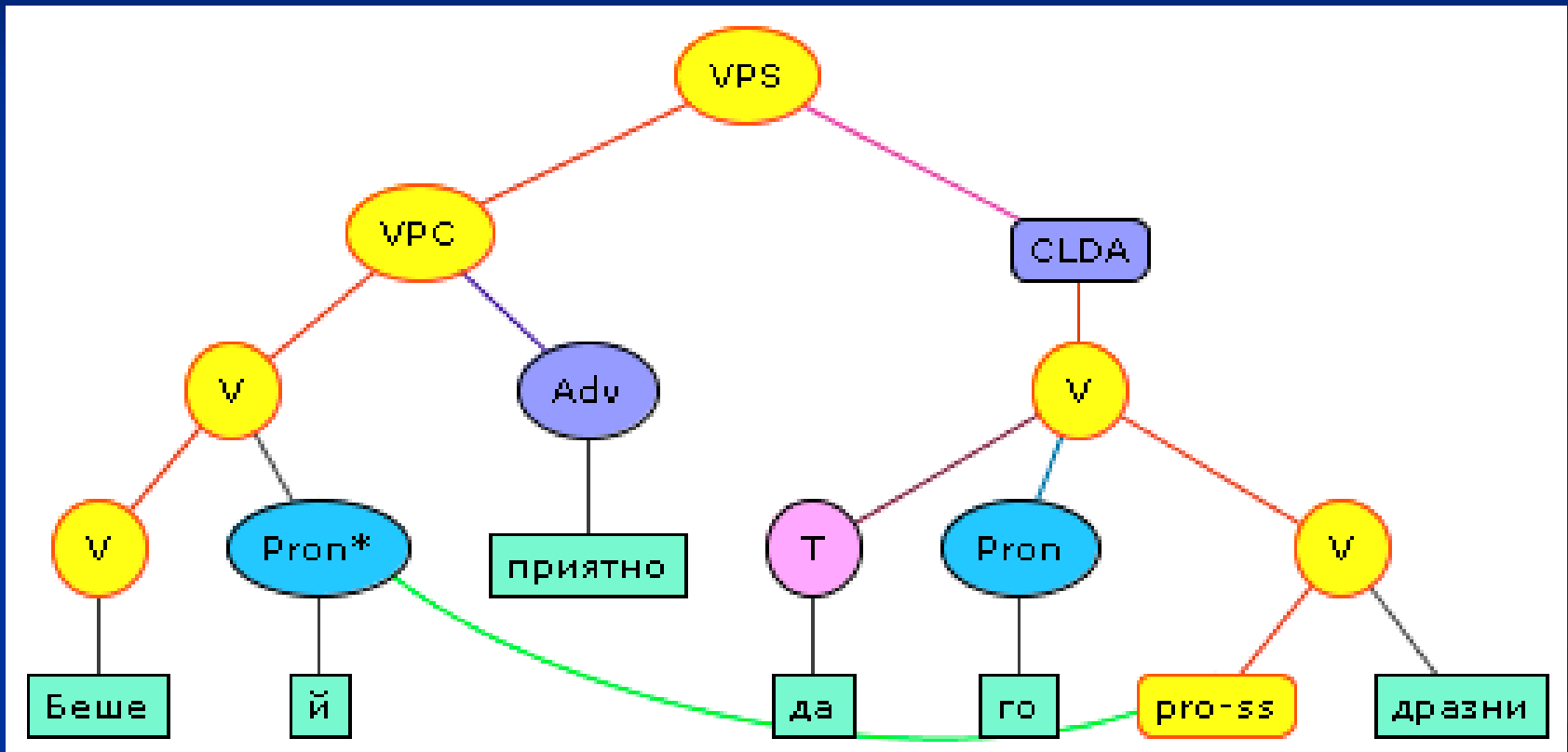
Екстрактнат подлог

PP като подлог

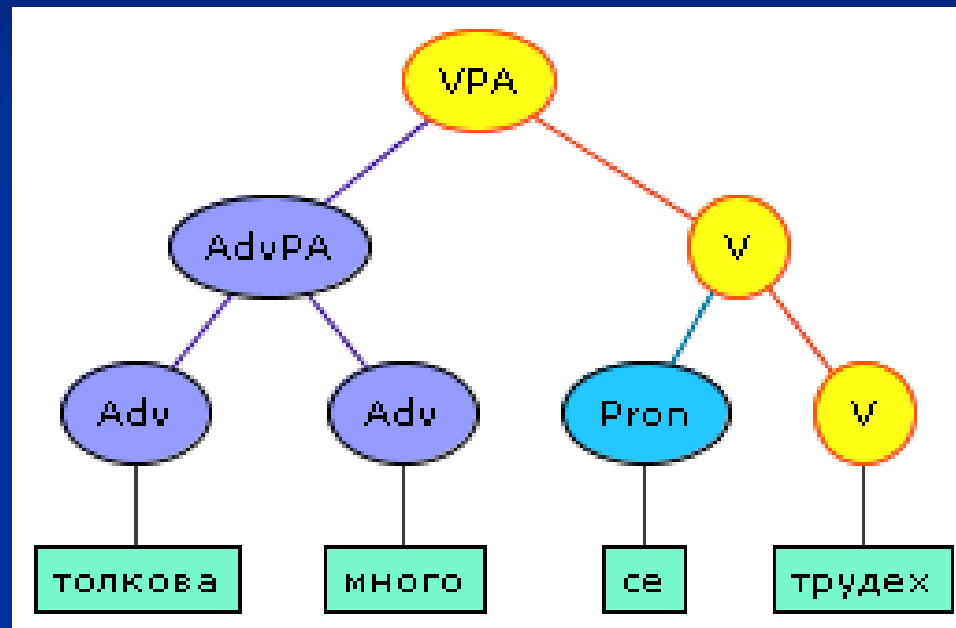
СЛ като подлог

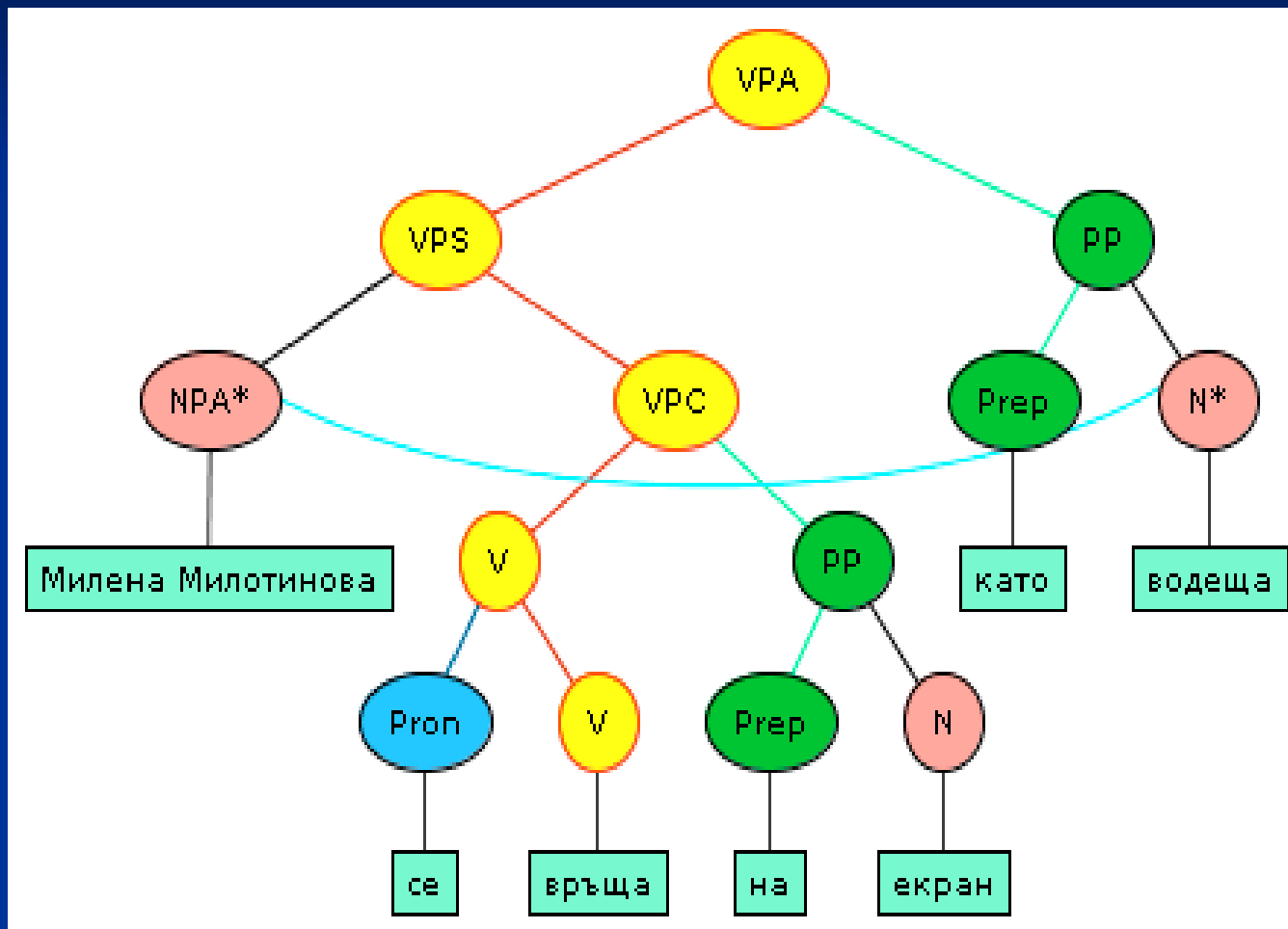
Вербална фраза: VPA

- **Опори:** V, VPC, VPS, VPA, Participle, V-Elip, VD-Elip, CoordP, Verbalized
- **Адюнкти:** номинали, адвербиали, предложни групи, клаузи, координационни фрази
- **Типове:**
 - Канонични VPA
 - Малки изречения като VPA
 - Клаузи като VPA
 - VPA с въпросителни частици

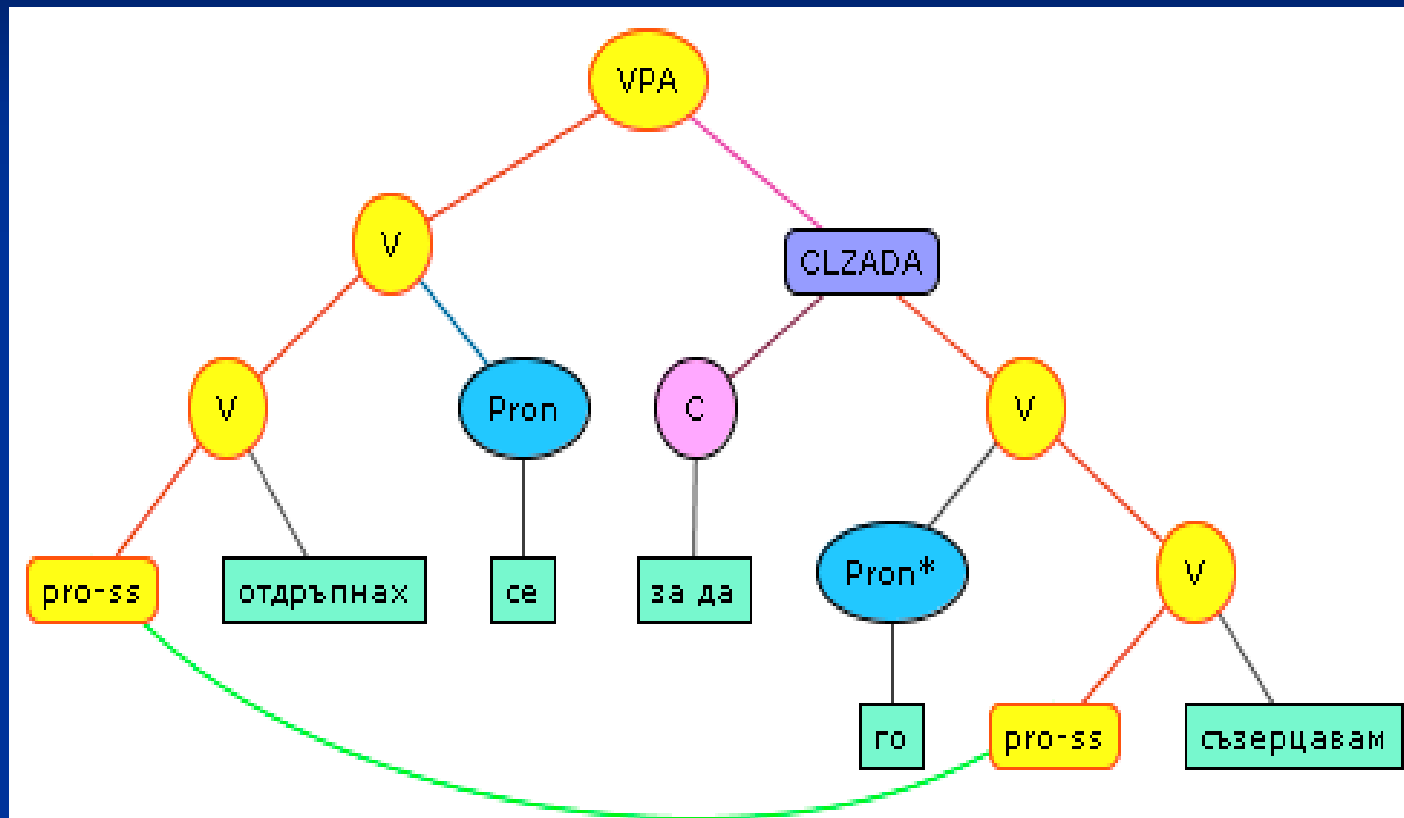
Канонично VPA

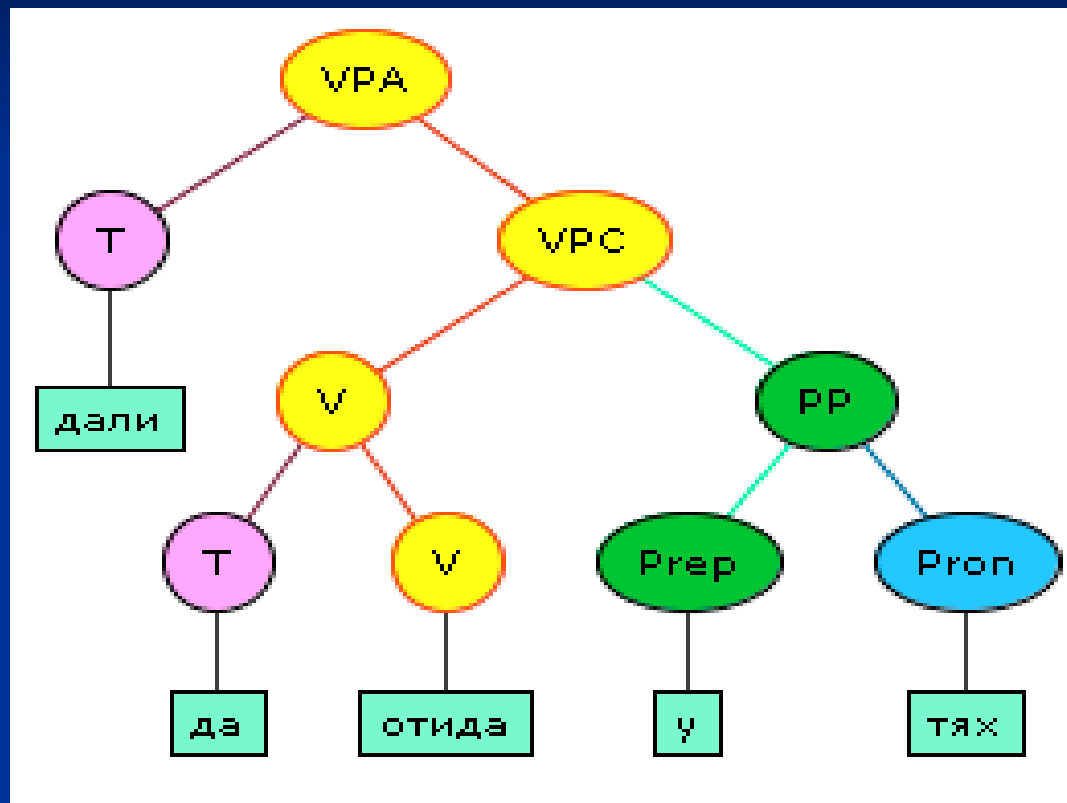
Малко изречение като VPA

CL като VPA

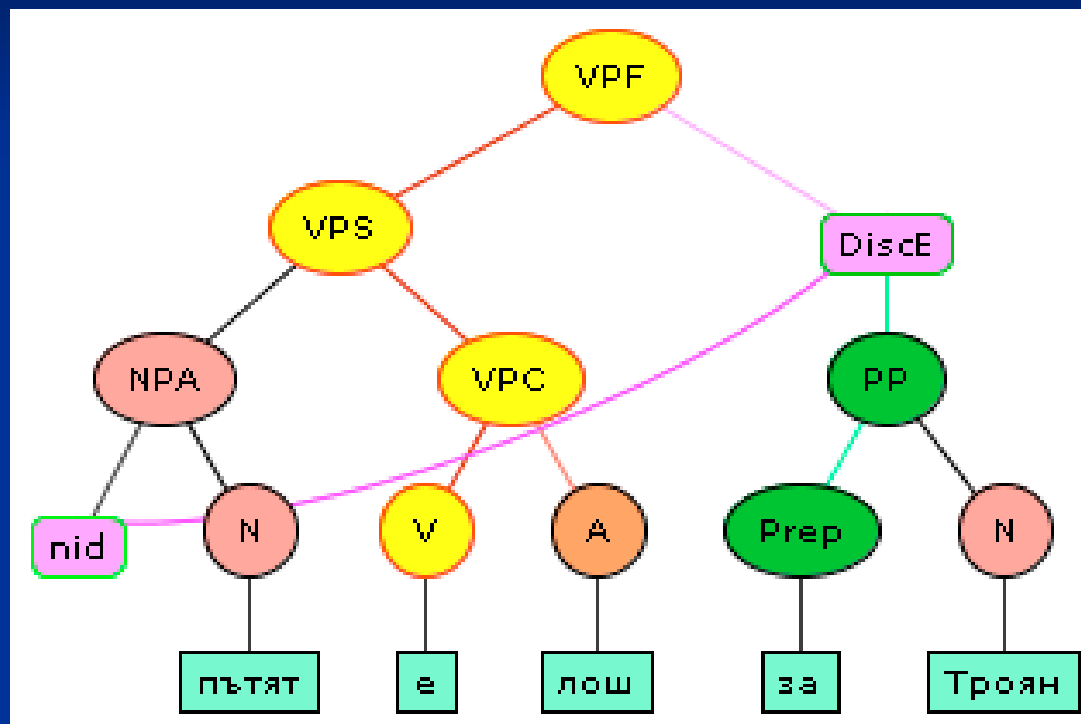
VPA с въпросителни частици

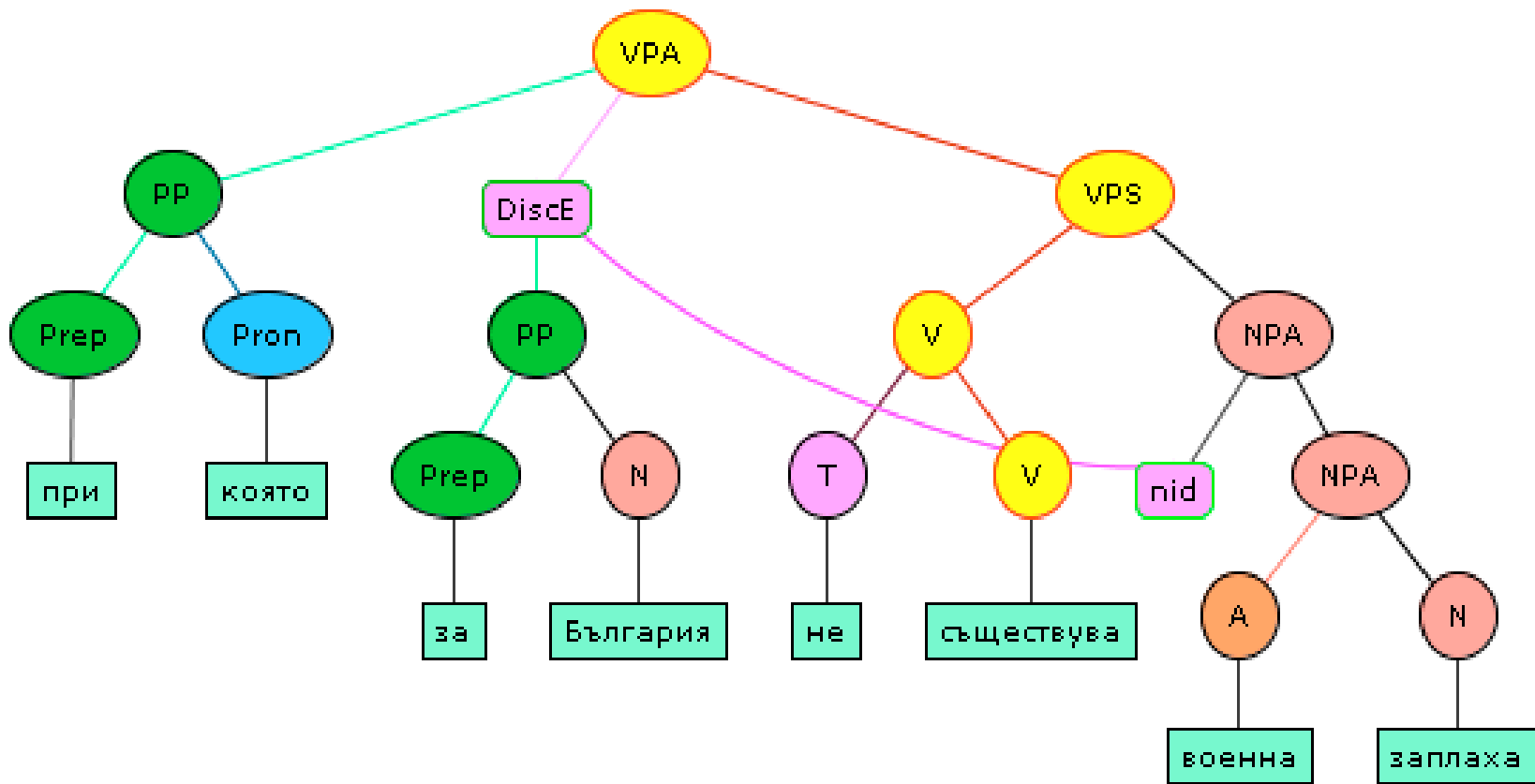
Вербална фраза: VPF

- Опори: V, VPC, VPS, VPA, Participle, CoordP
- Запълващи фрази (fillers): DiscE елементи
- Типове:
 - Свързани към VPF
 - Свързани към друг родител

Пример

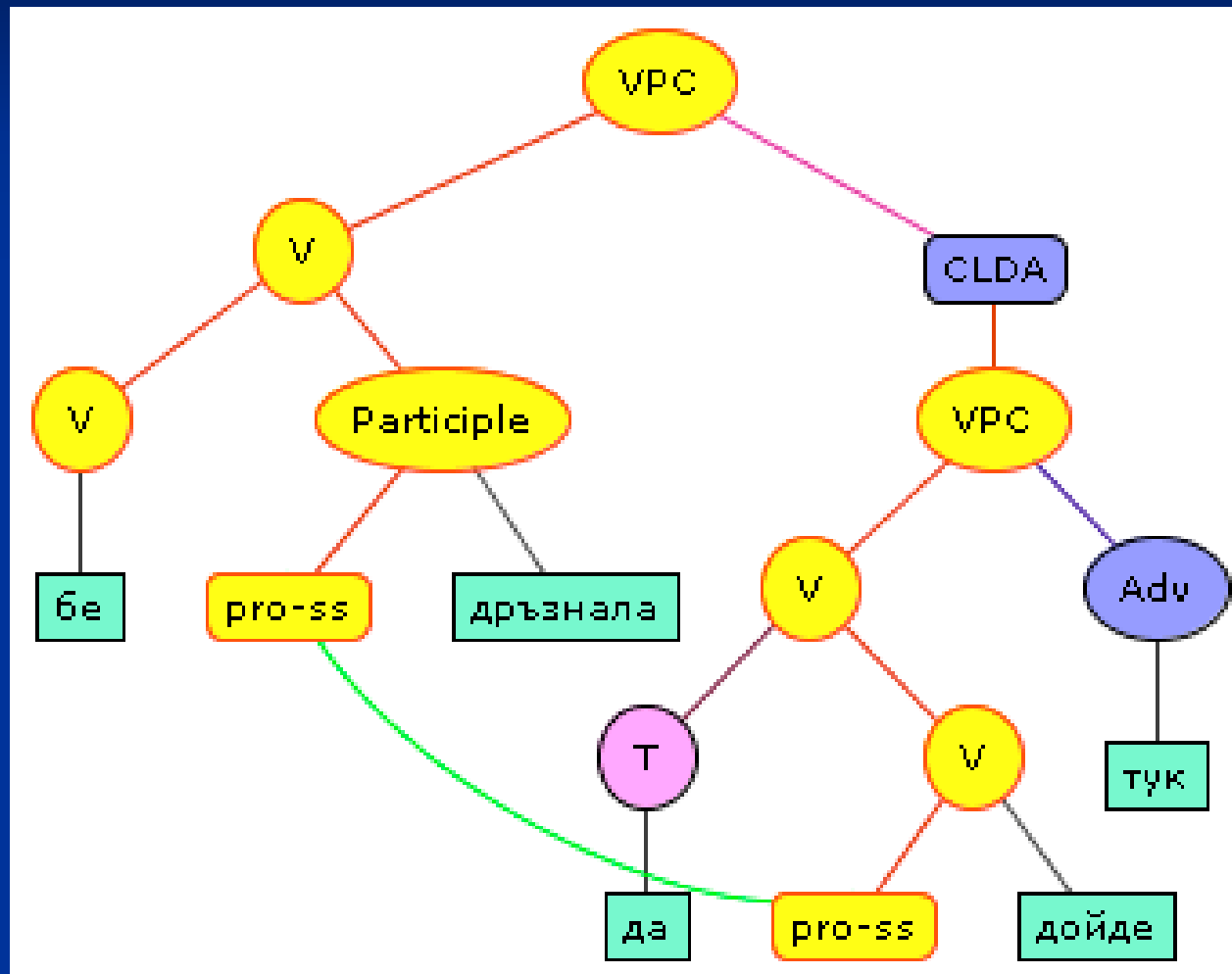
Пример

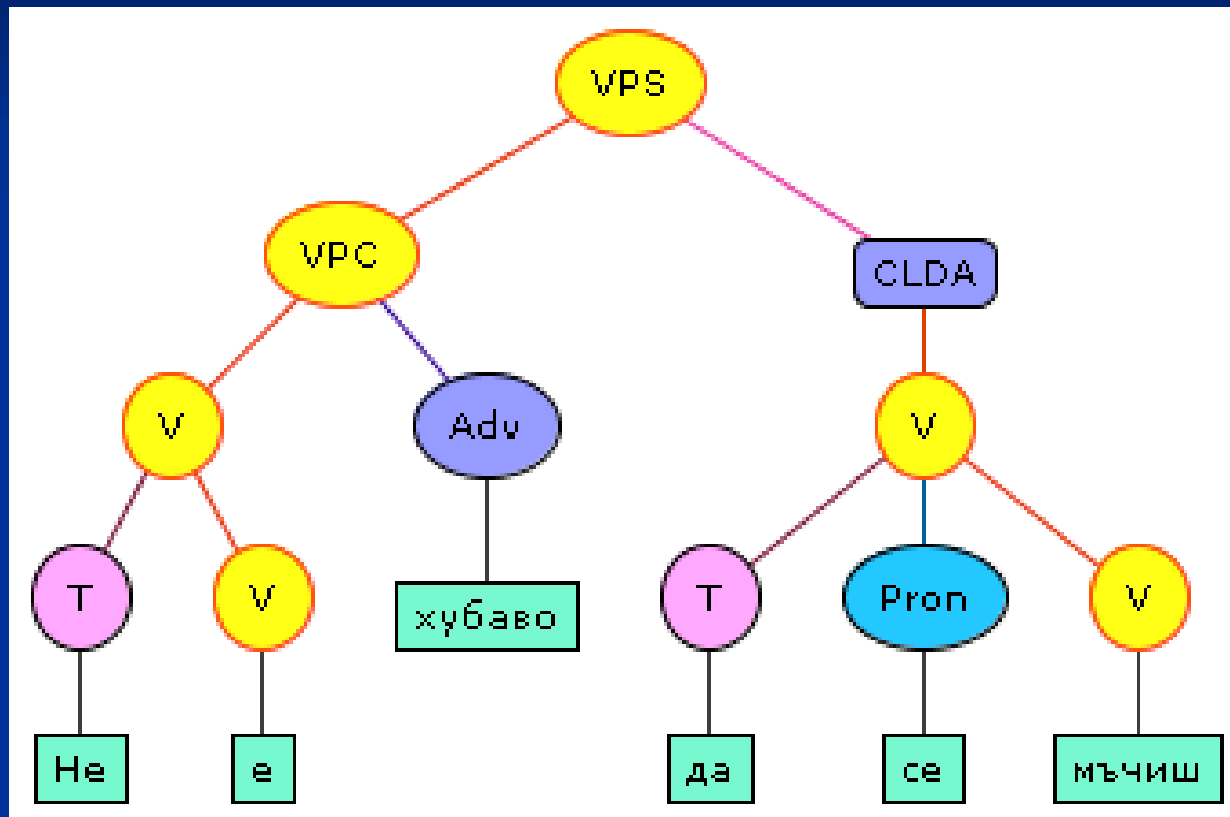
Клаузи

- Дефиниция – наситена вербална фраза
- Роли – КОМПЛЕМЕНТ, ПОДЛОГ, АДЮНКТ
- Типове според въвеждащата дума (не по функция) – CLR, CLQ, CLDA, CLZADA, CLCHE, CL (общ тип)

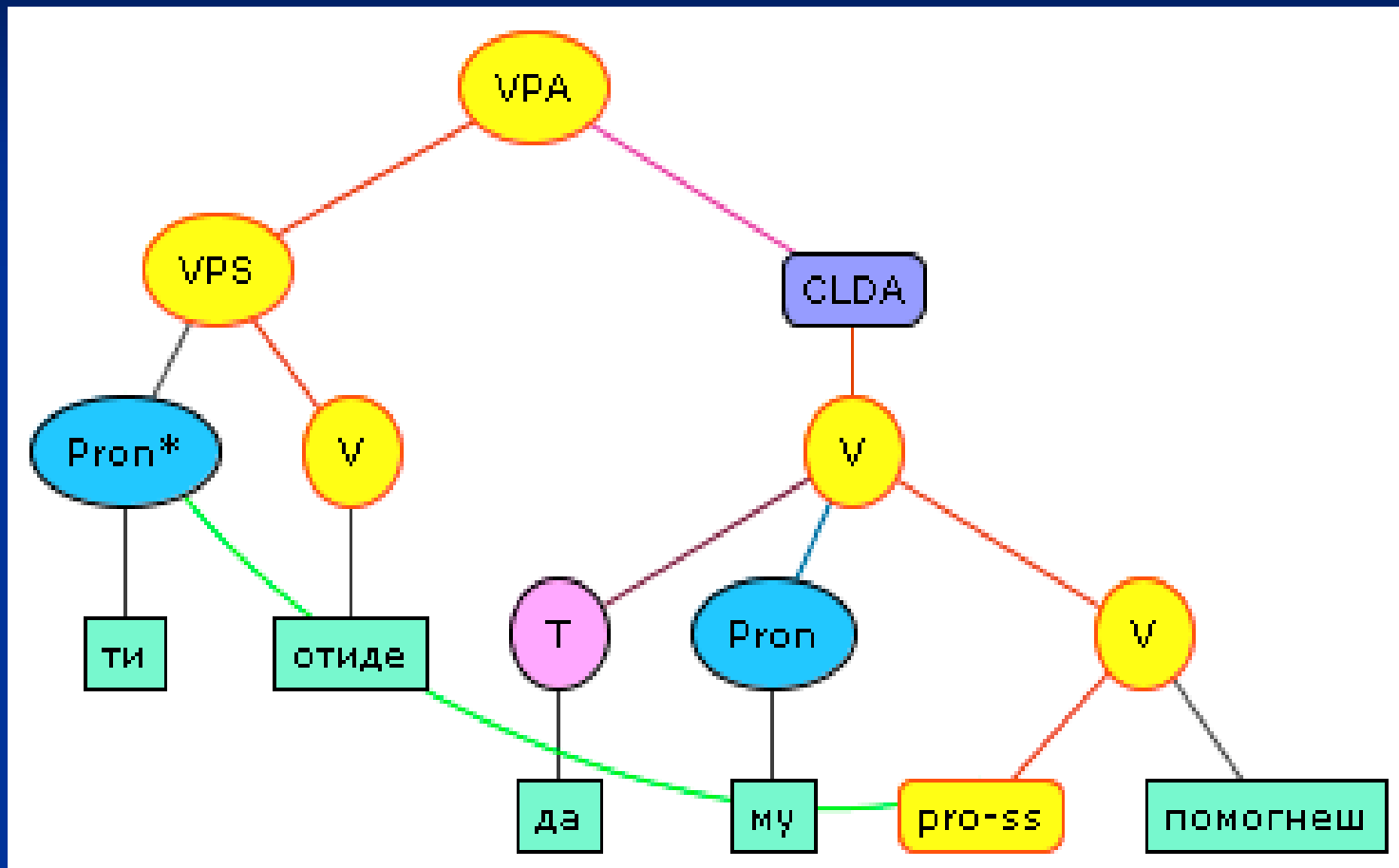
CLDA като КОМПЛЕМЕНТ

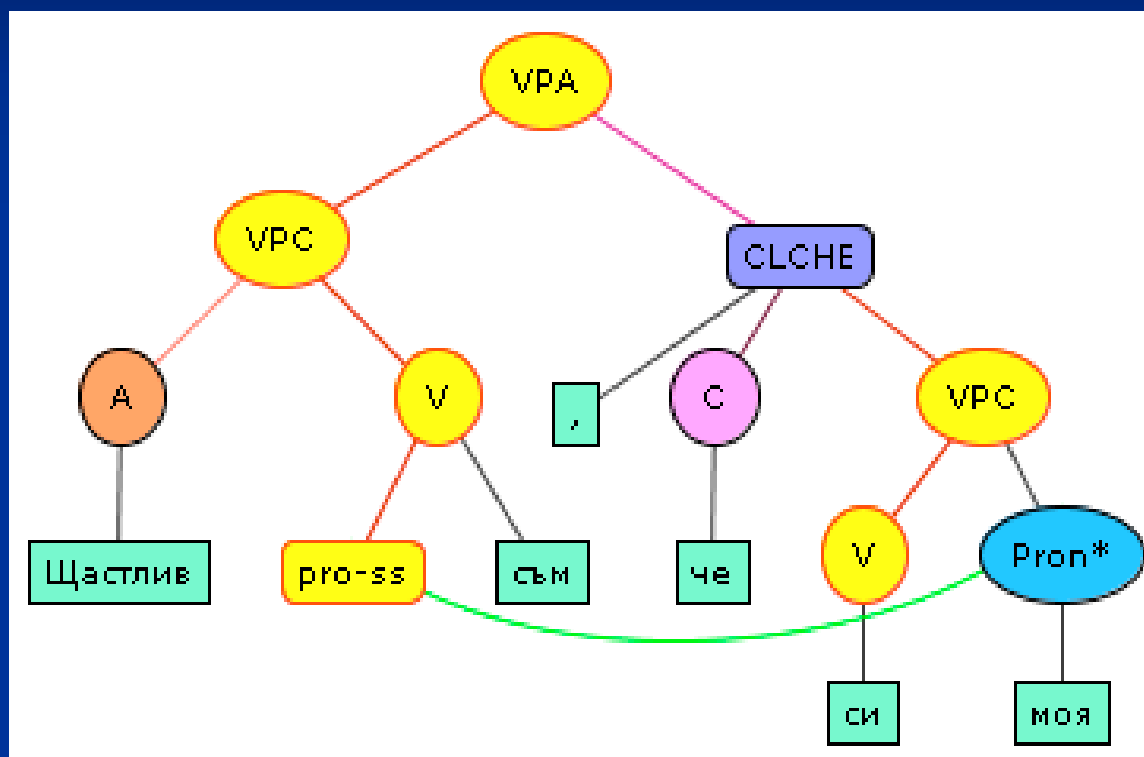
CLDA като подлог

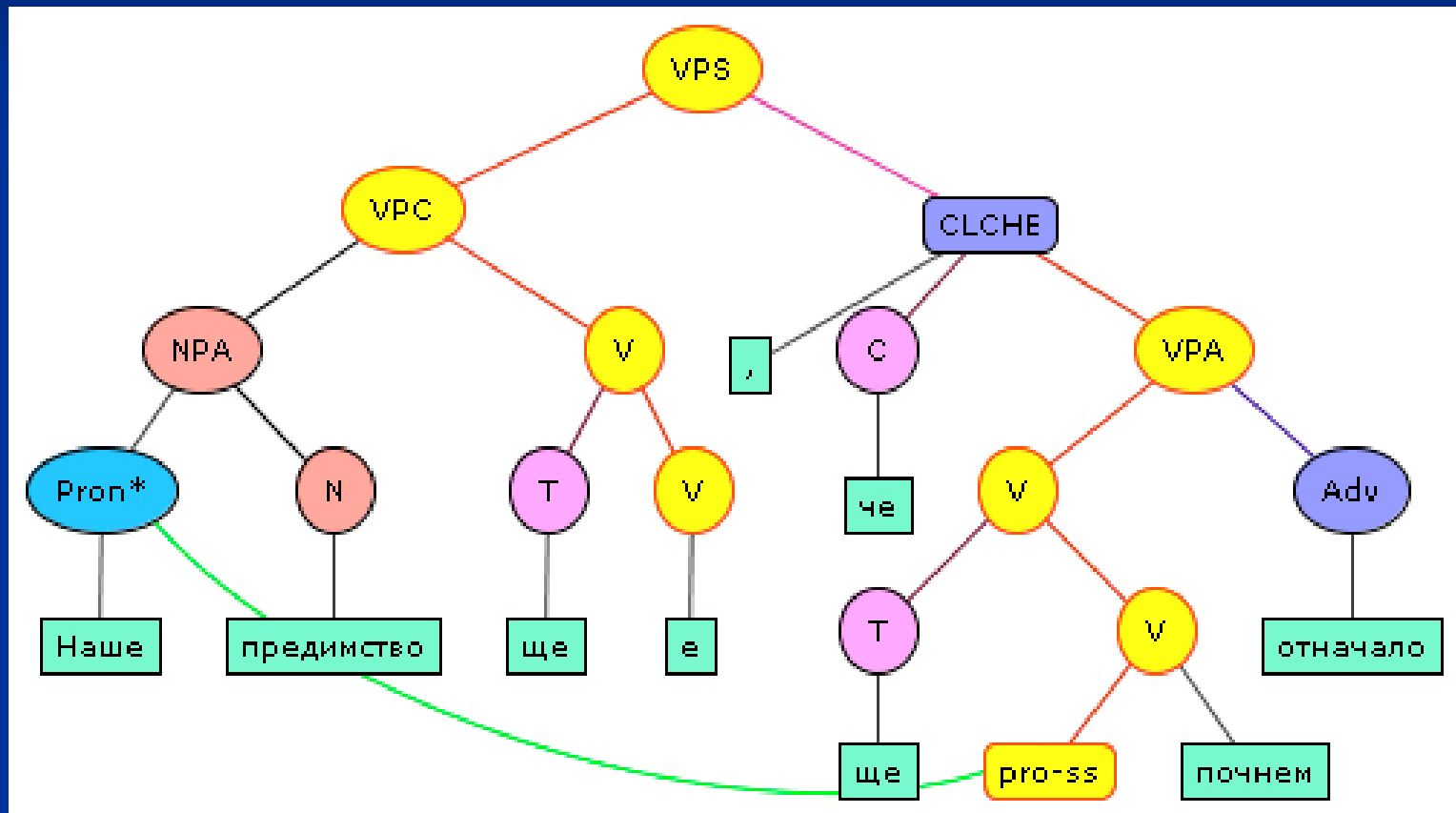
CLDA като адюнкт

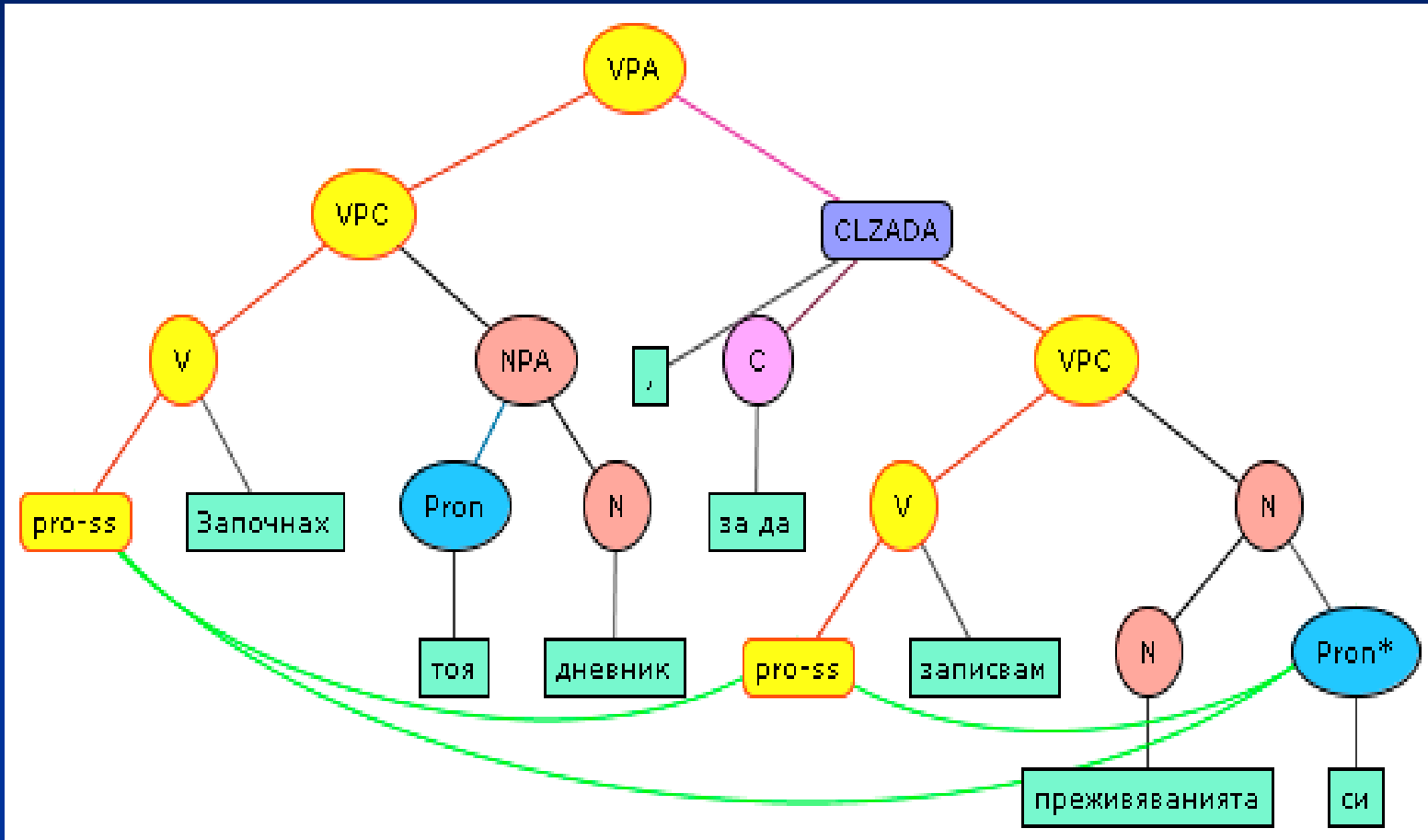
CLCHE като адюнкт

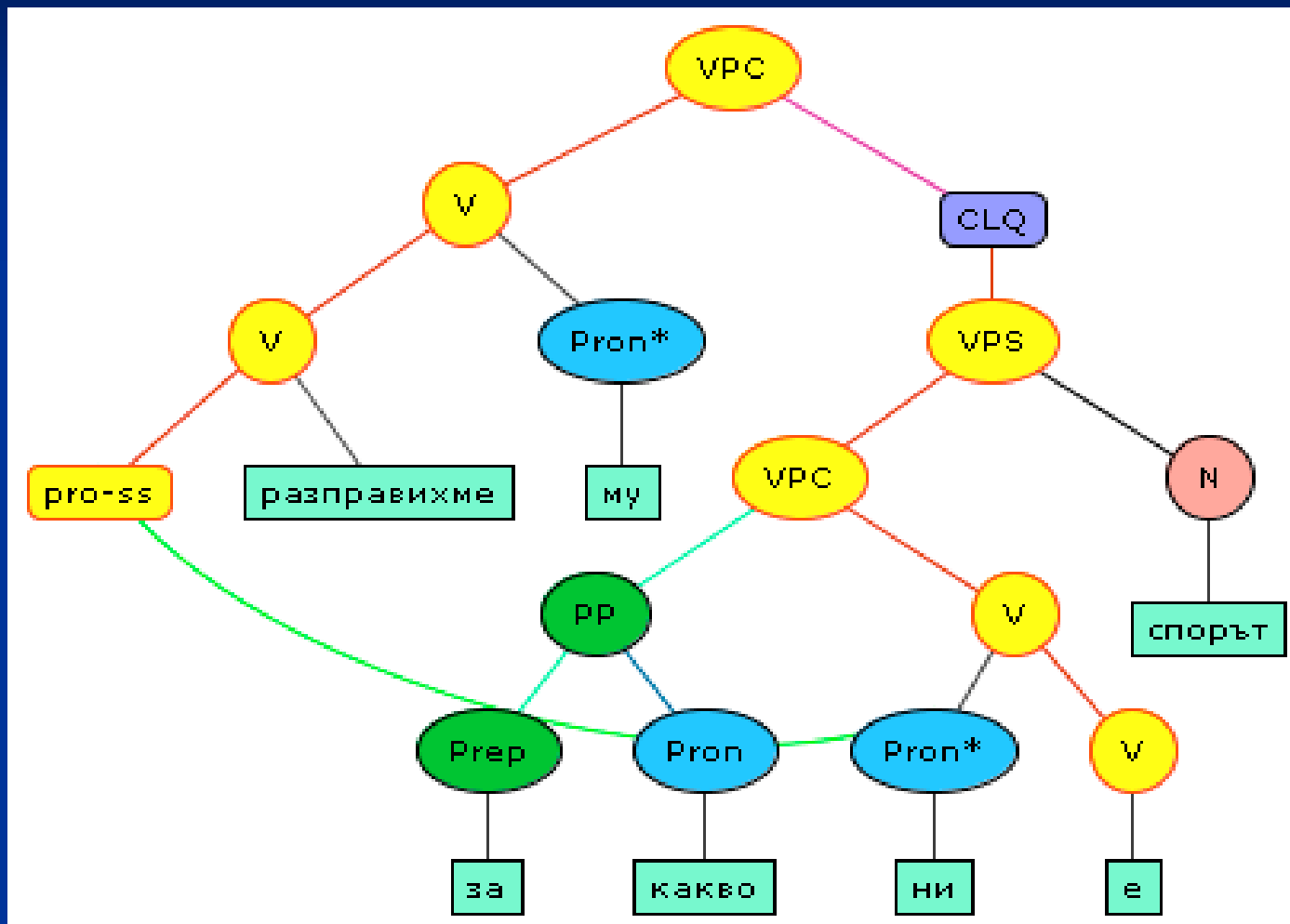
CLCHE като ПОДЛОГ

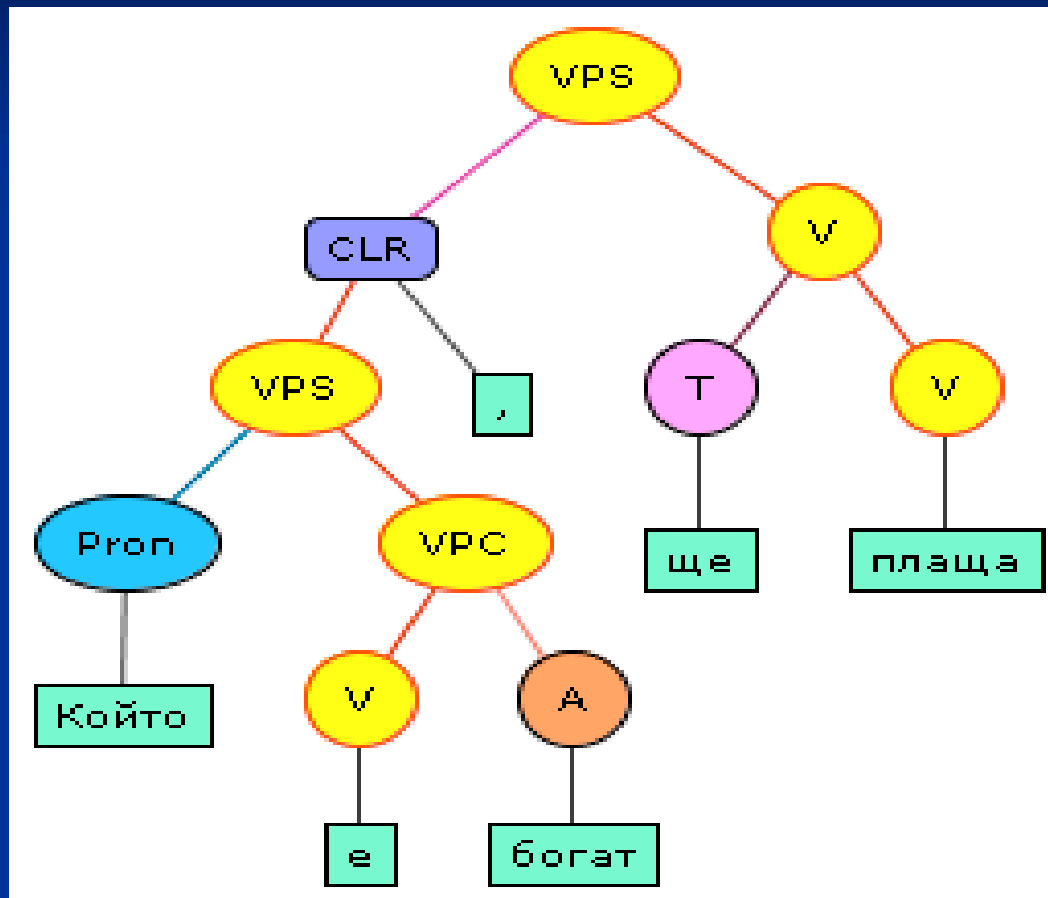
CLZADA

CLQ като КОМПЛЕМЕНТ

CLR като ПОДЛОГ

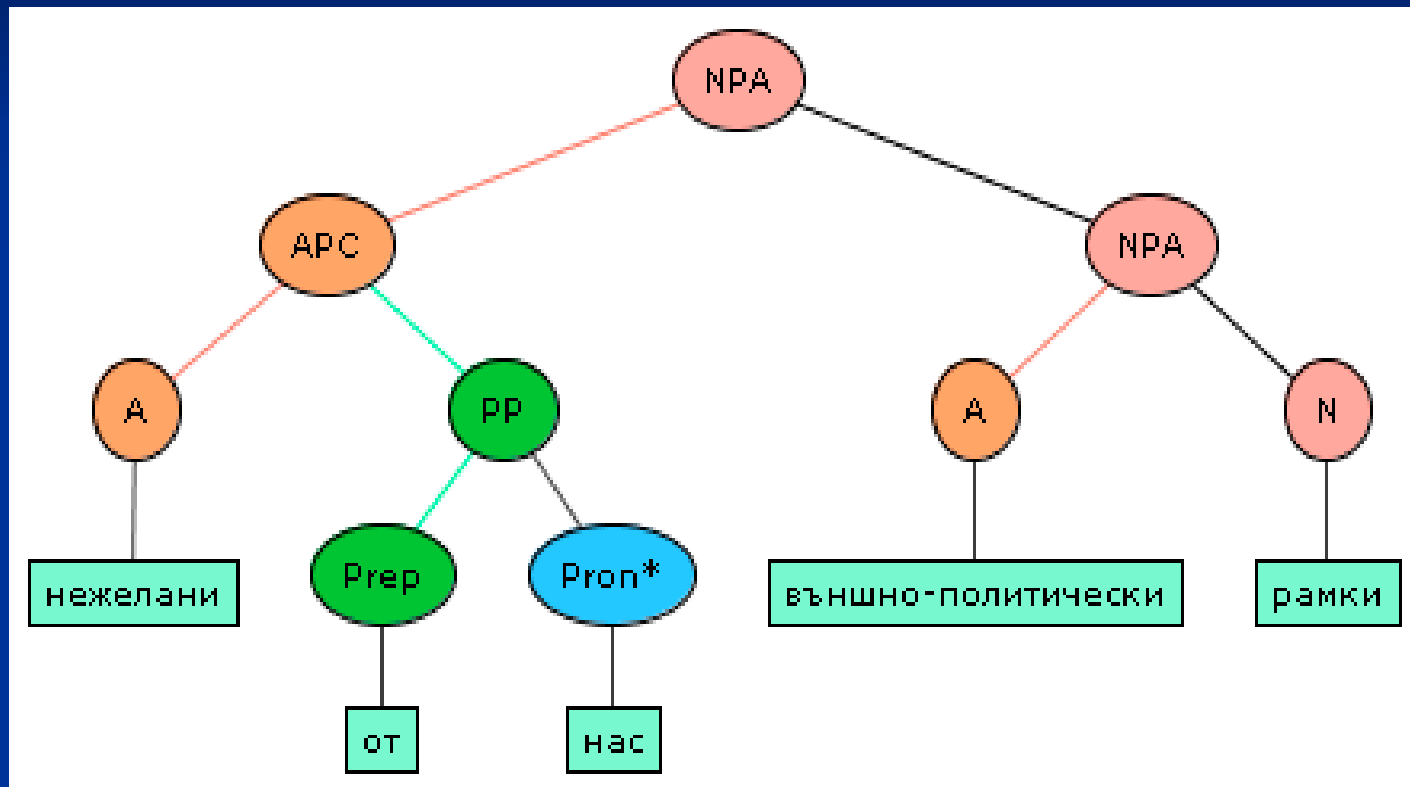
Именна фраза: NPS

- Опора– N, Subst, Nomin, N-Elip, ND-Elip, CoordP
- Елементи
 - Отношение *Количество-Субстанция* (литър мляко)
 - Отношение *Съдържащо-Съдържаемо* (чаша мляко)
 - Отношение *Групиране- Същини* (група студенти)

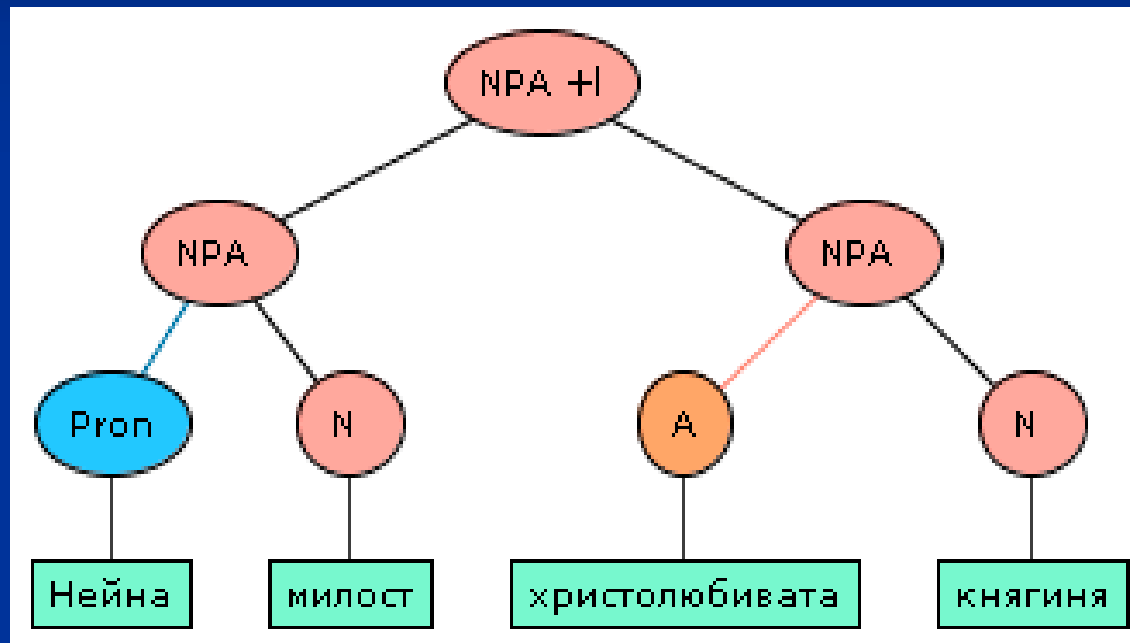
Именна фраза: NPА

- **Опора** – N, NPC, NPА, Subst, Pron, H, Nomin, N-Elip, ND-Elip, CoordP
- **Типове:**
 - Адективни модификатори
 - Адвербиални модификатори
 - Предложни модификатори
 - NP модификатори
 - Модификатори-клаузи
 - Реципрочни NP

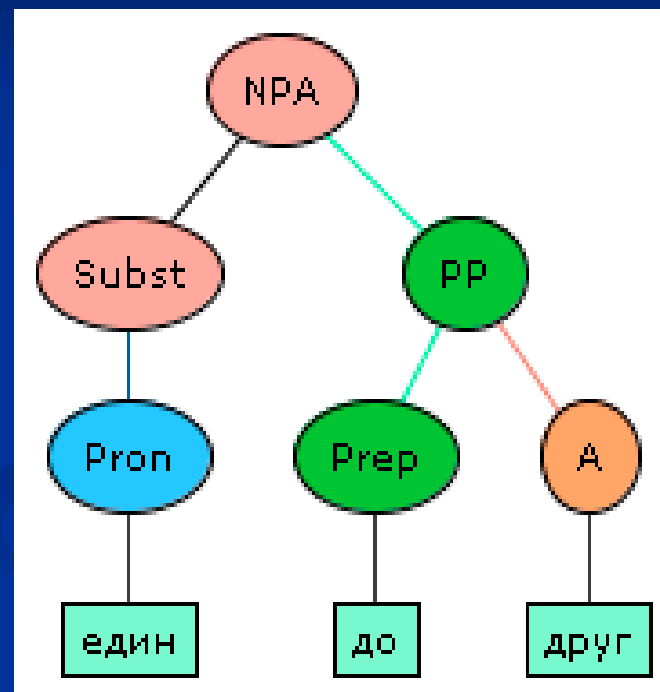
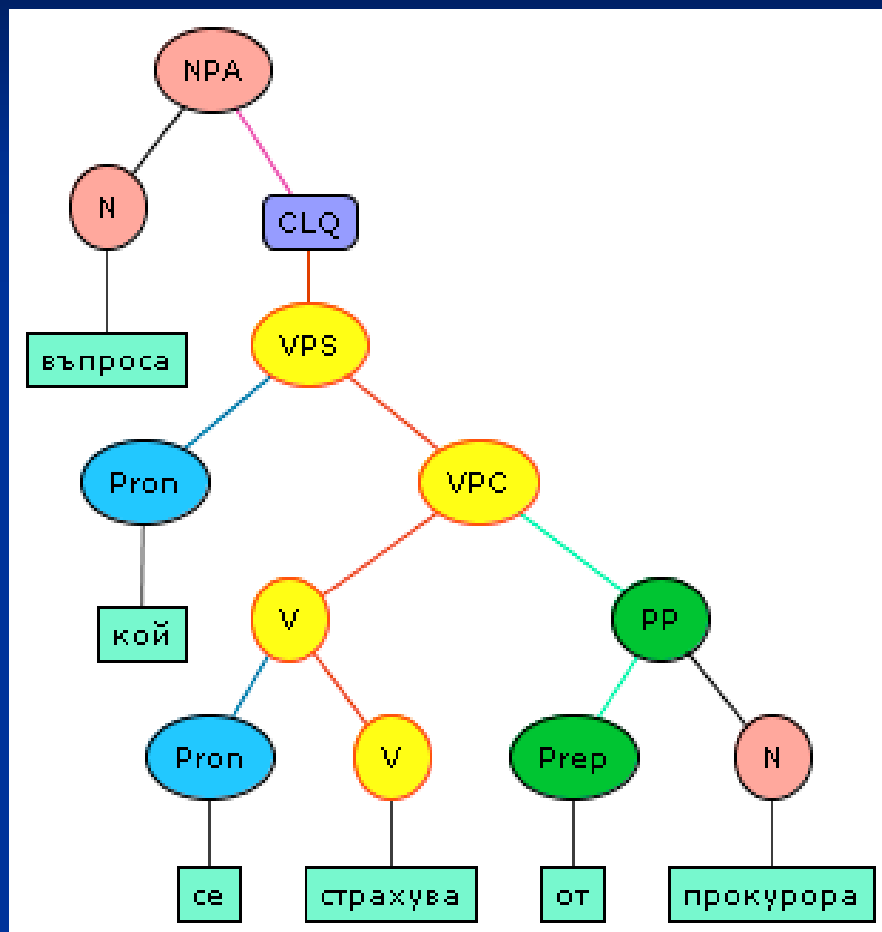
Пример (1)

Пример (2)

Пример (3)

Адективна фраза: АРС и АРА

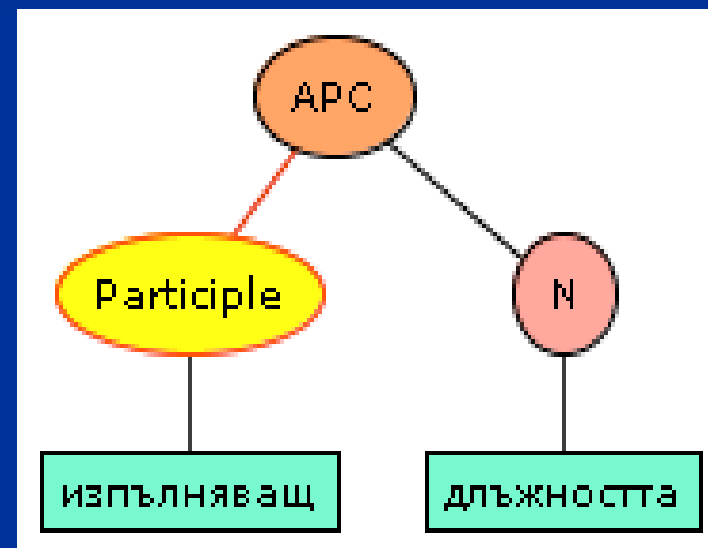
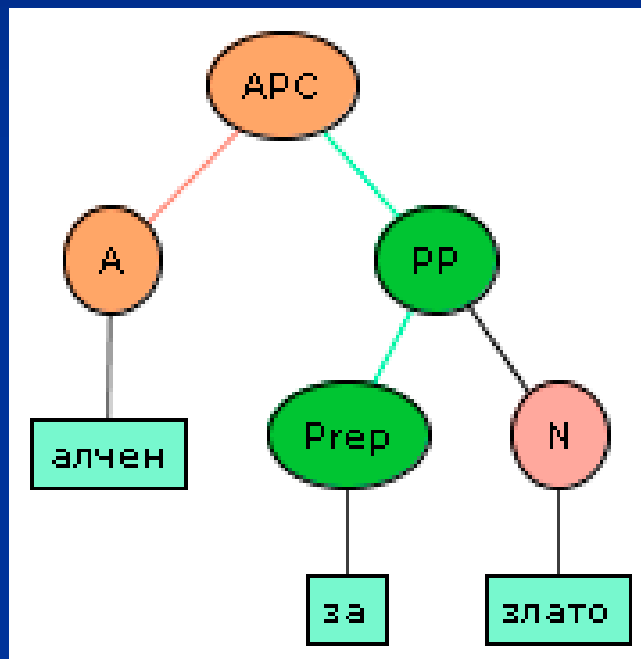
АРС

- Адективна опора
- Компаративни и суперлативни форми

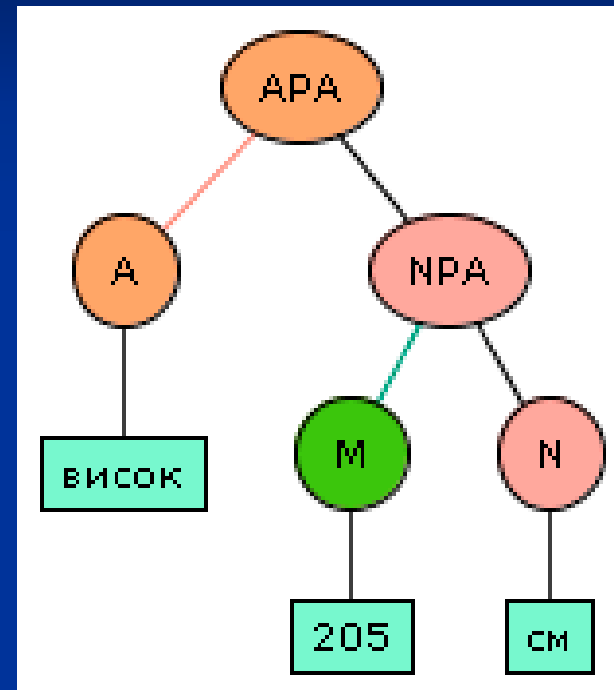
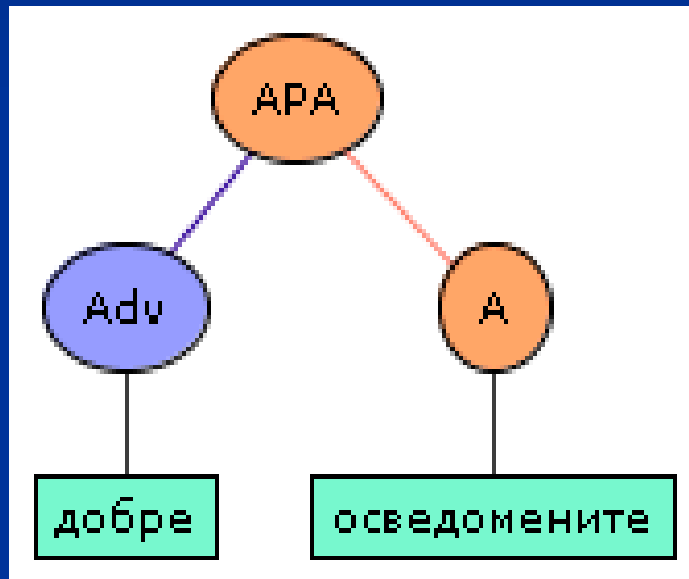
АРА

Подобно е за AdvP

Примери

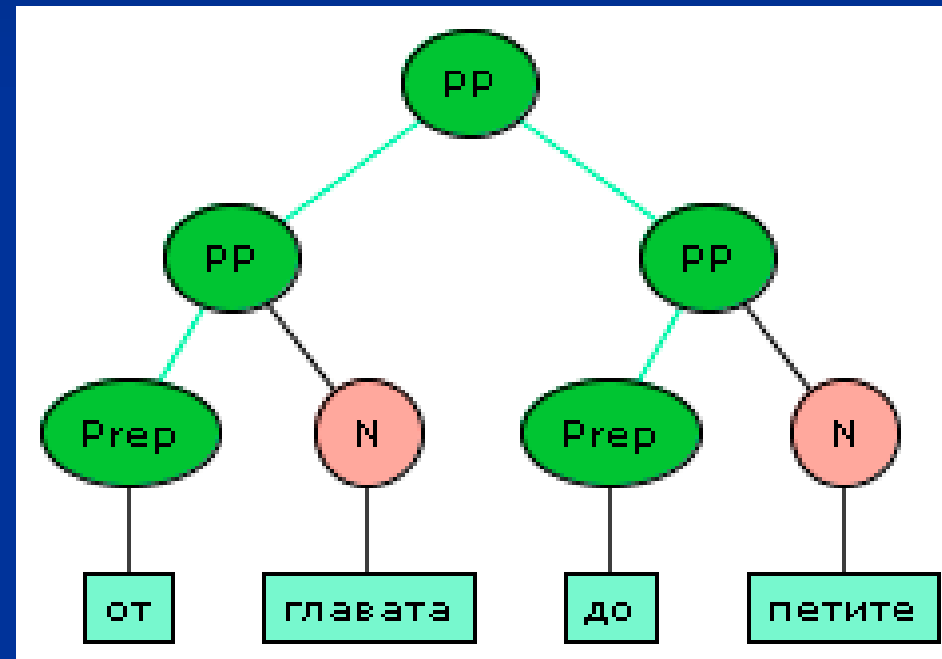
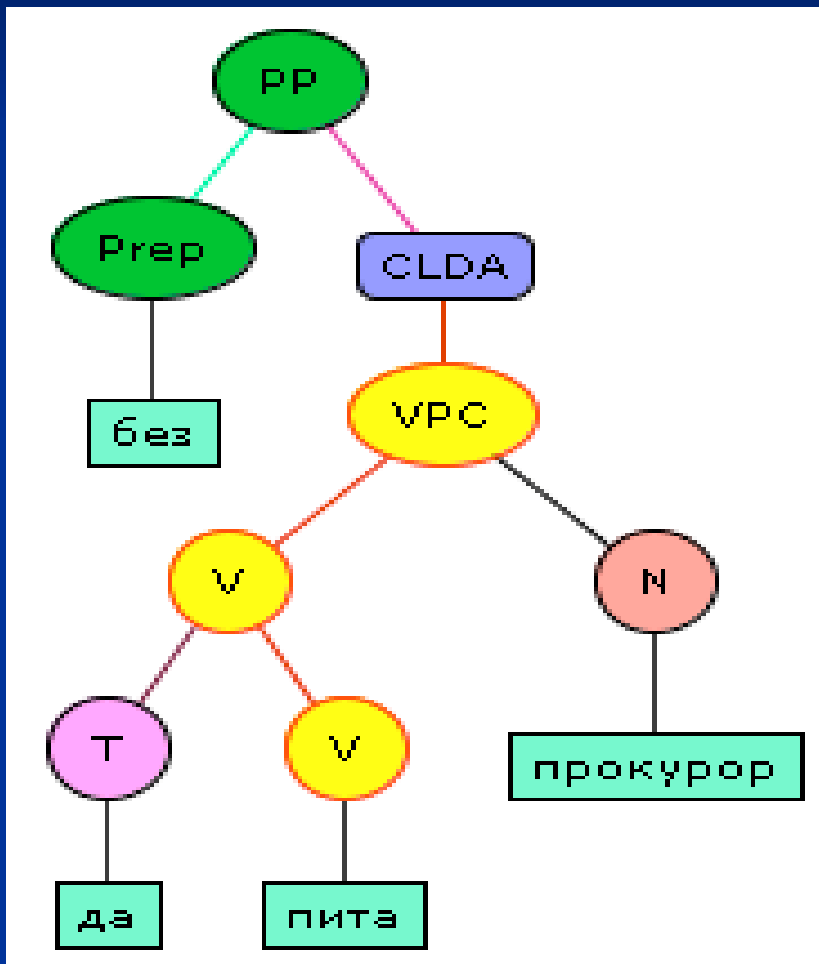
Примери

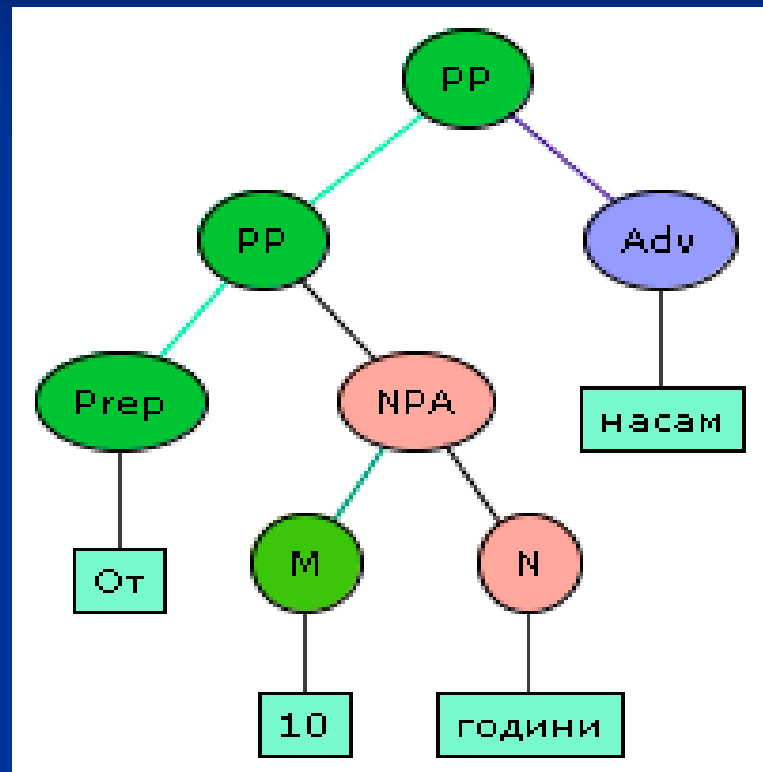
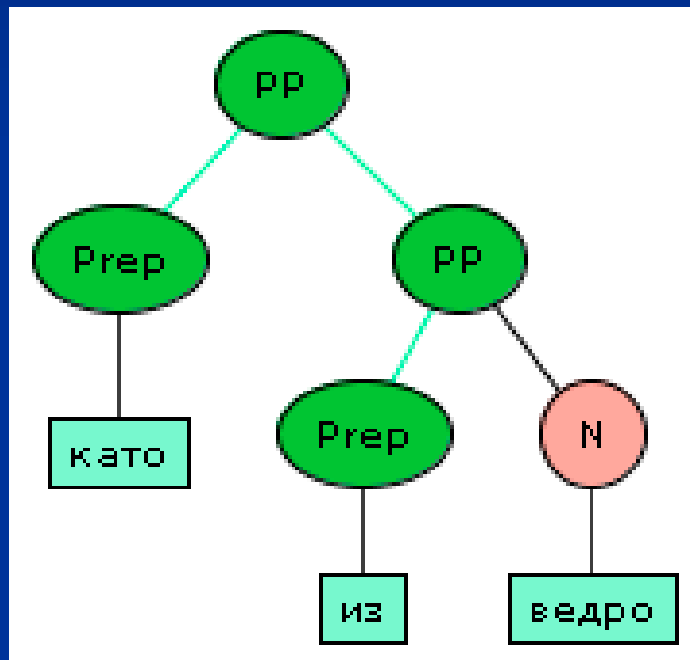
Предложни фрази

- Номинални компоненти
- Компоненти клаузи
- РР компоненти
- Един РР компонент
- Адвербиални компоненти

Примери (1)

Примери (2)

Специализиране на анотационната схема

- Нови сортове на фрази в сорт йерархията на ОФГ (HPSG)
- Прилагане на т. нар. **Преференциални правила**

Преференциални правила :

МОТИВАЦИЯ

- Има смесени категории, които в различни контексти се държат различно
- Има явления, които са с повече от една възможност за лингвистично мотивиран анализ

Примери за такива правила

■ Координация

- Предпочитай сентенциалната координация пред прекоординацията
- Предпочитай конституентната координация пред елипсата

■ Елипса

Предпочитай да свързваш елипсата в изречението, ако е възможно, а не в дискурса

■ Модални глаголи

Ако има две възможни четения: лично и безлично, предпочитай личното

Кодиране на специални явления

- Координация
- Елипса
- Прагматични изрази
- Фокусиращи елементи
- Кореференция

Координация: Нашата хипотеза (1)

- Граматичната роля на конюнктите е решаваща
- Синтактичните категории имат второстепенна роля
- Основният фактор е валенцията на конюнктите

Нашата хипотеза (2)

Координацията се смята за безопорна фраза,
където:

- Конюнктите трябва да се съгласуват по валентността си: *Valency lists* и *Mod feature*
- Те могат да се генерализират над конкретната категория: *coordination*

Типове координация

- Наситена координация

Клаузална (изреченска), NP, AP, AdvP, PP

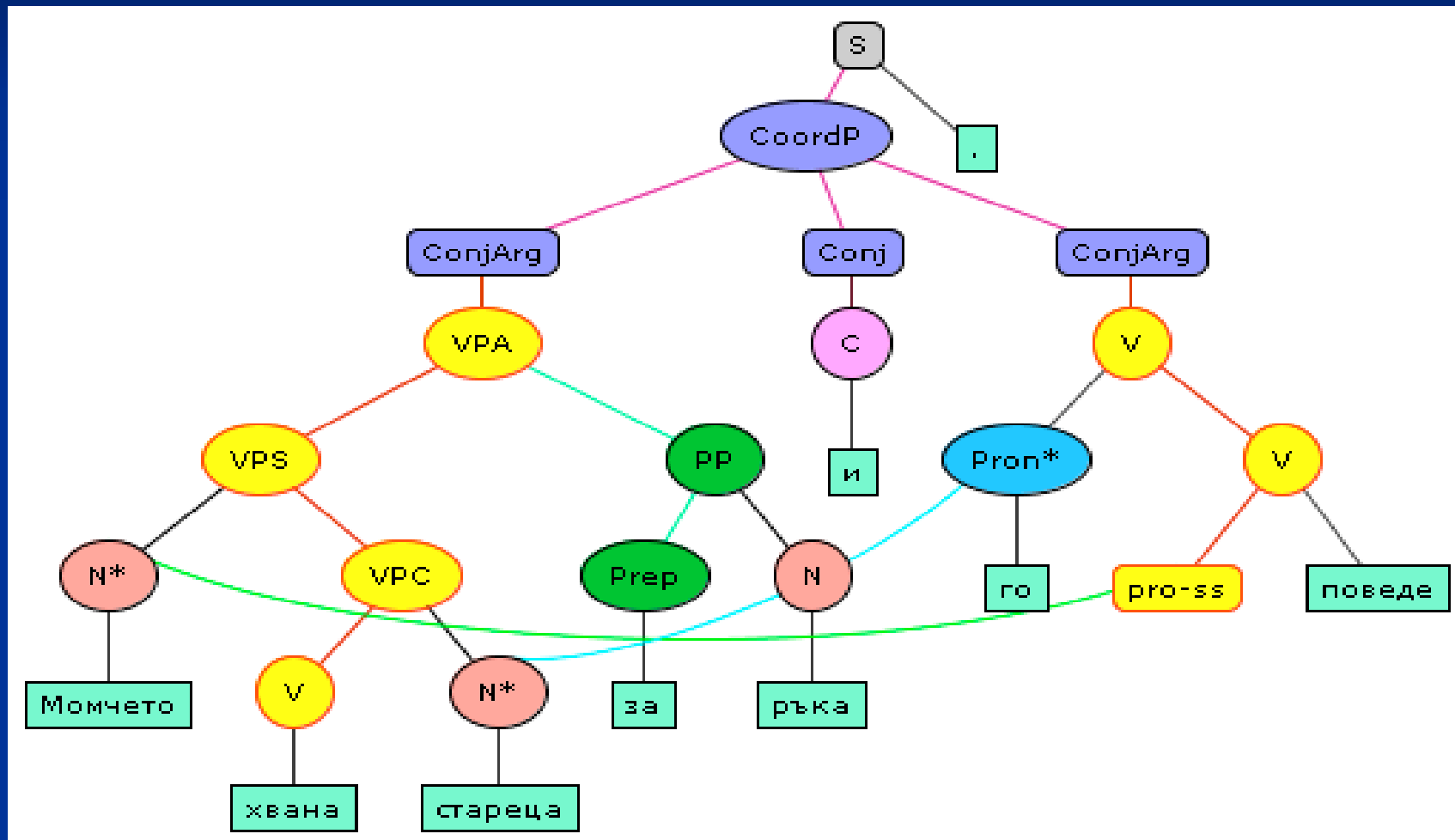
- Адюнктна координация

Всички горни плюс *unlike categories*

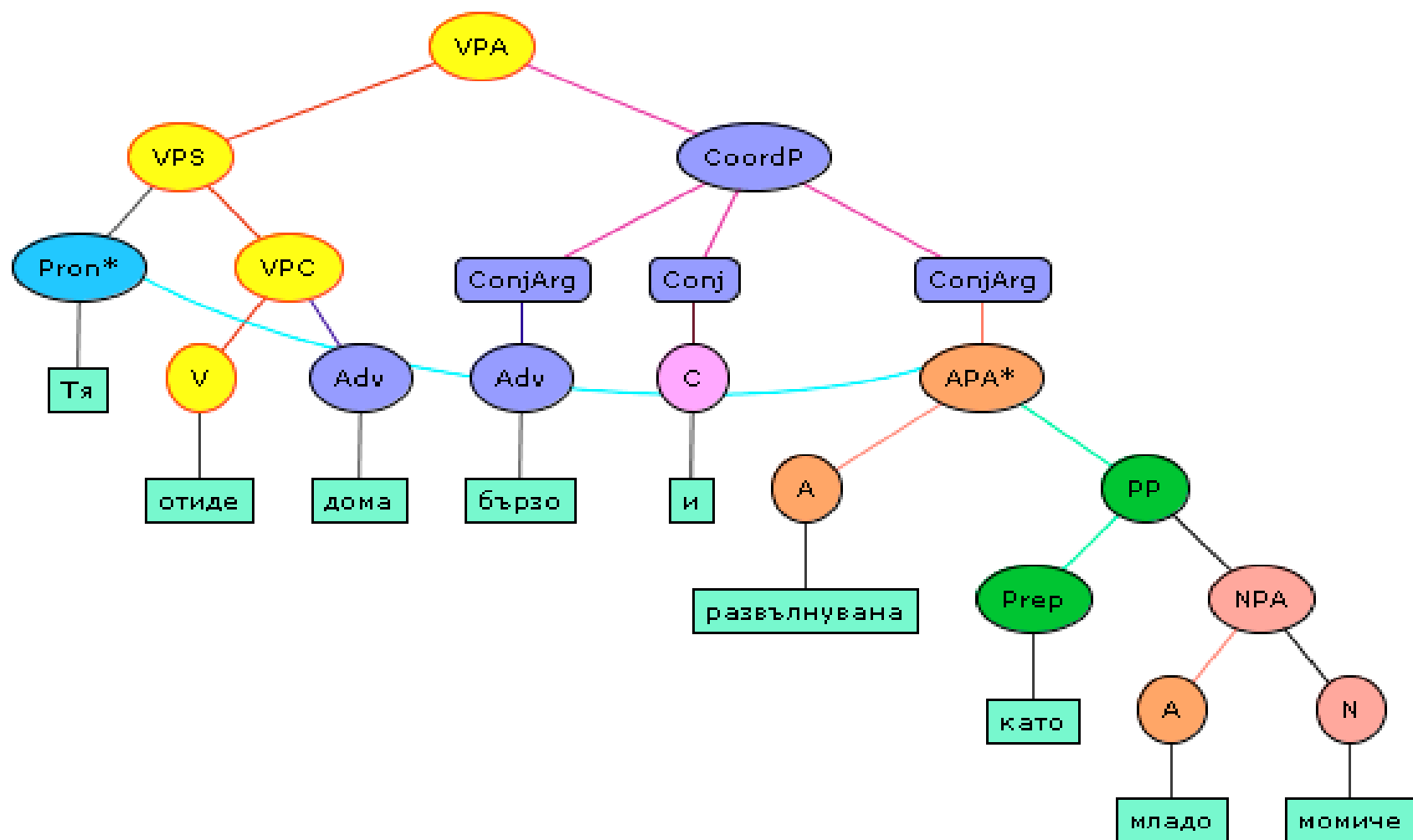
- Ненаситена координация

Лексикална координация

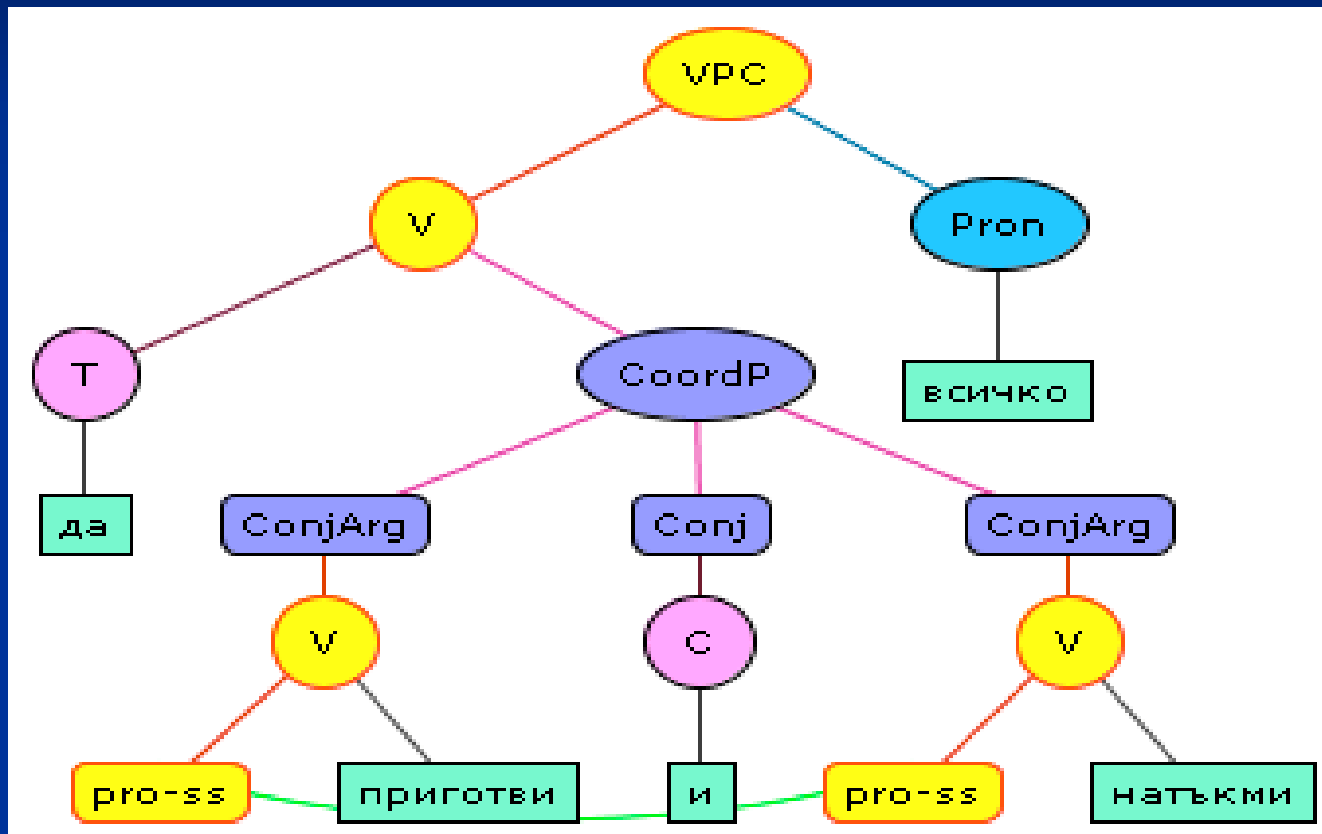
Изреченска координация

АДЮНКТНА КООРДИНАЦИЯ

Лексикална координация

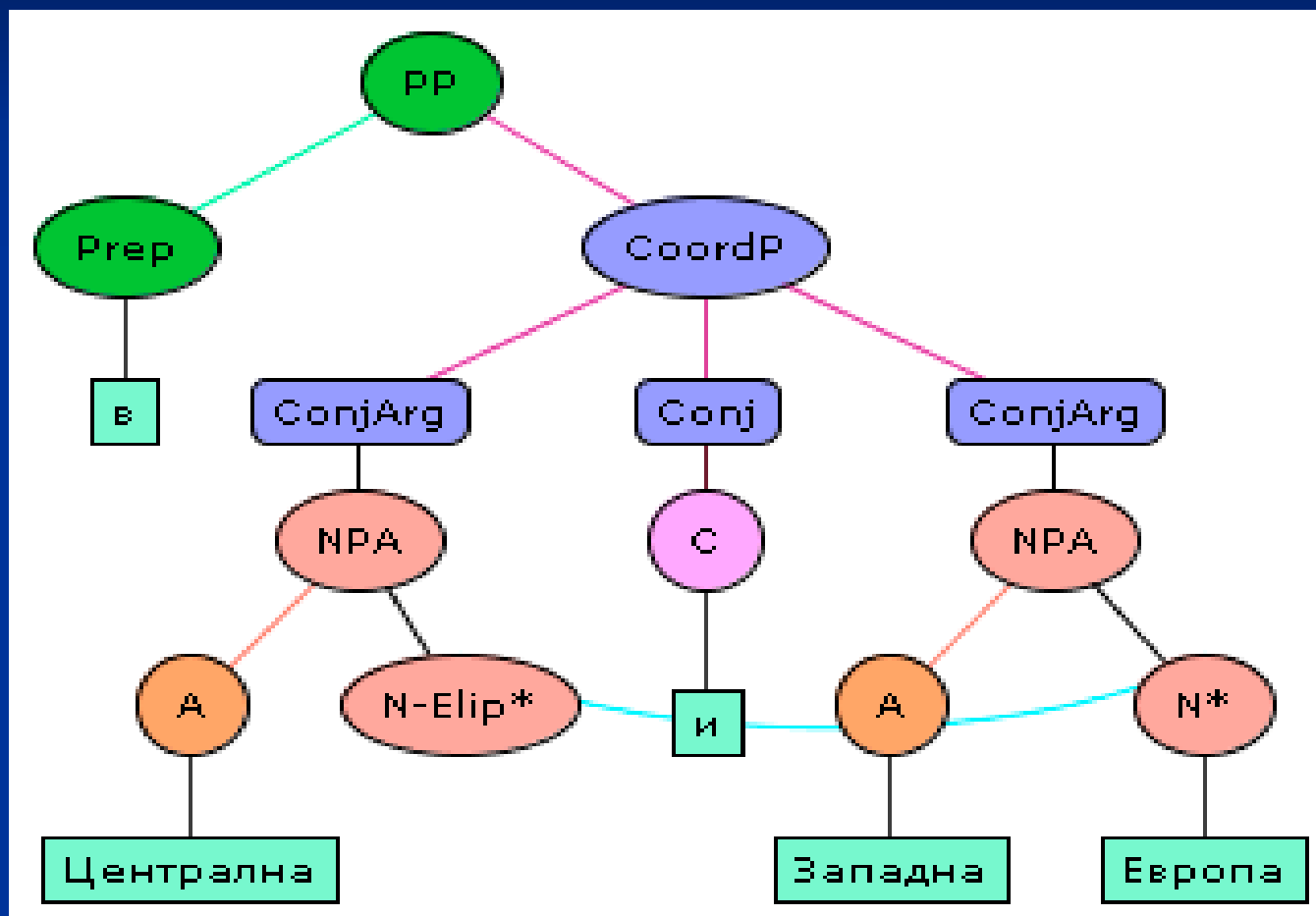
Елипса (1)

- Която се възстановява в изречението
 - V-Elip (за глагол или глаголна фраза)
 - N-Elip (за име или именна фраза)
 - Prep-Elip (за предлог)
 - PP-Elip (за предложна фраза)

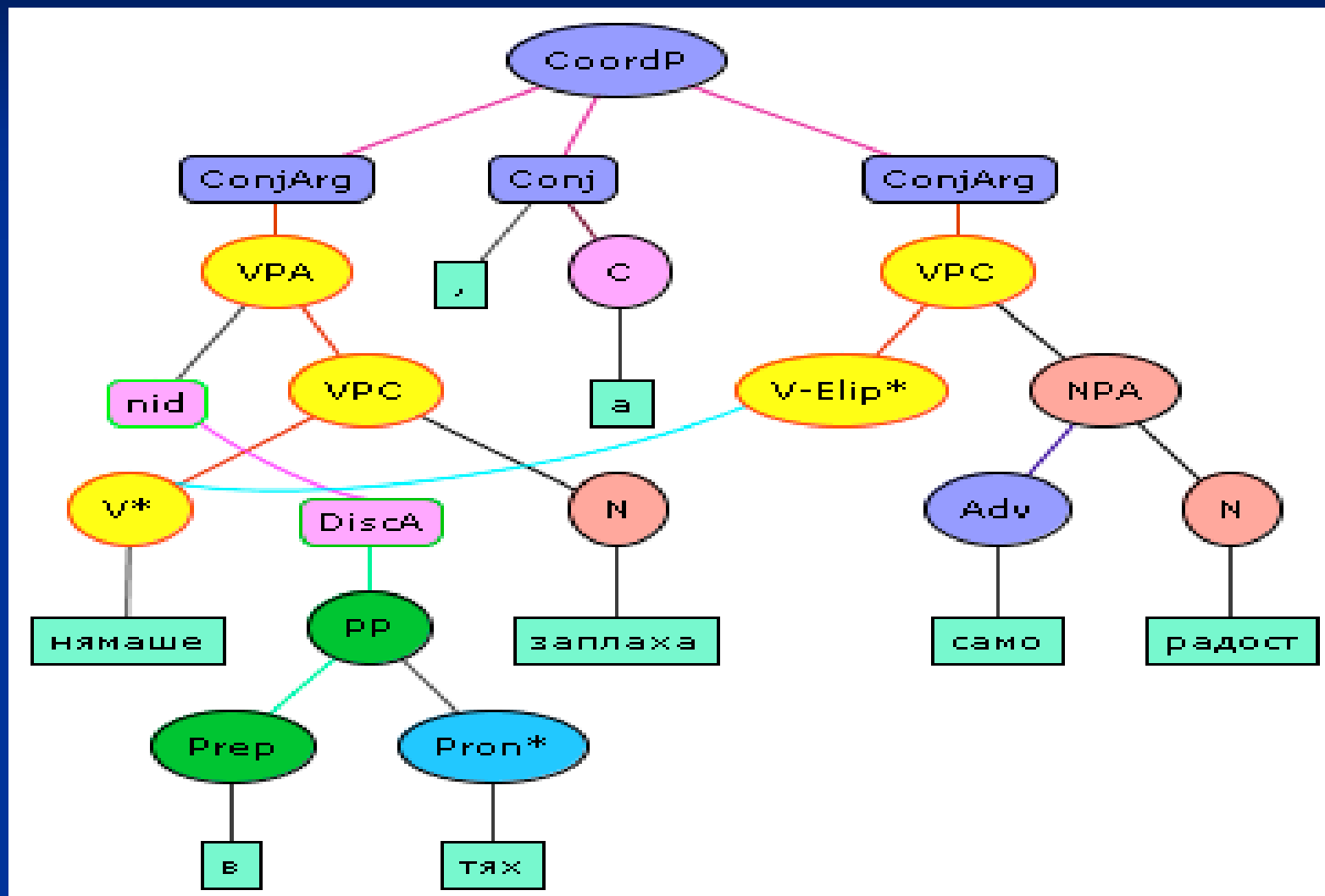
Атрибути: type: equal, variant, negation

grammar: конкретната форма

Пример с елипса на име

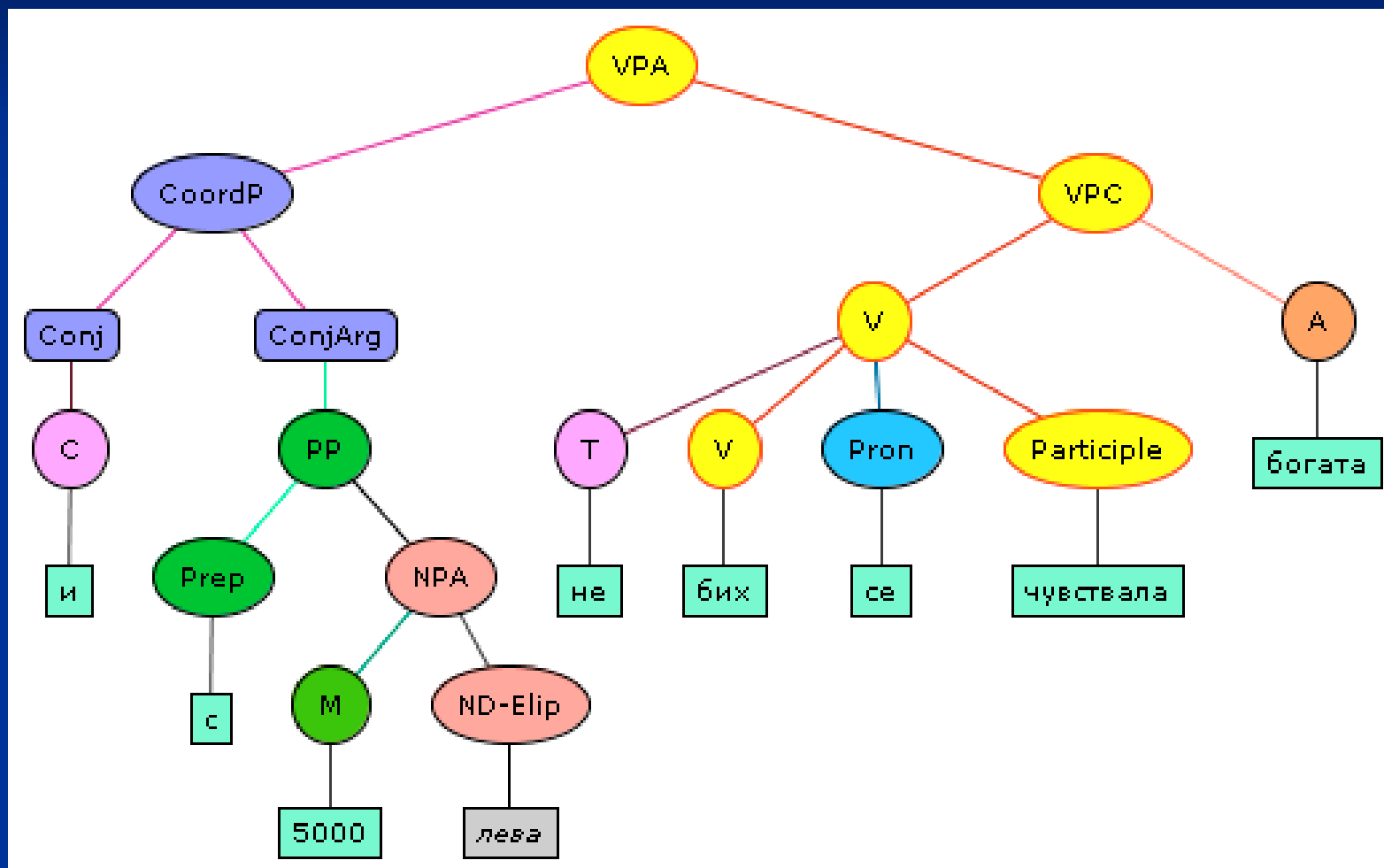
Пример с елипса на глагол

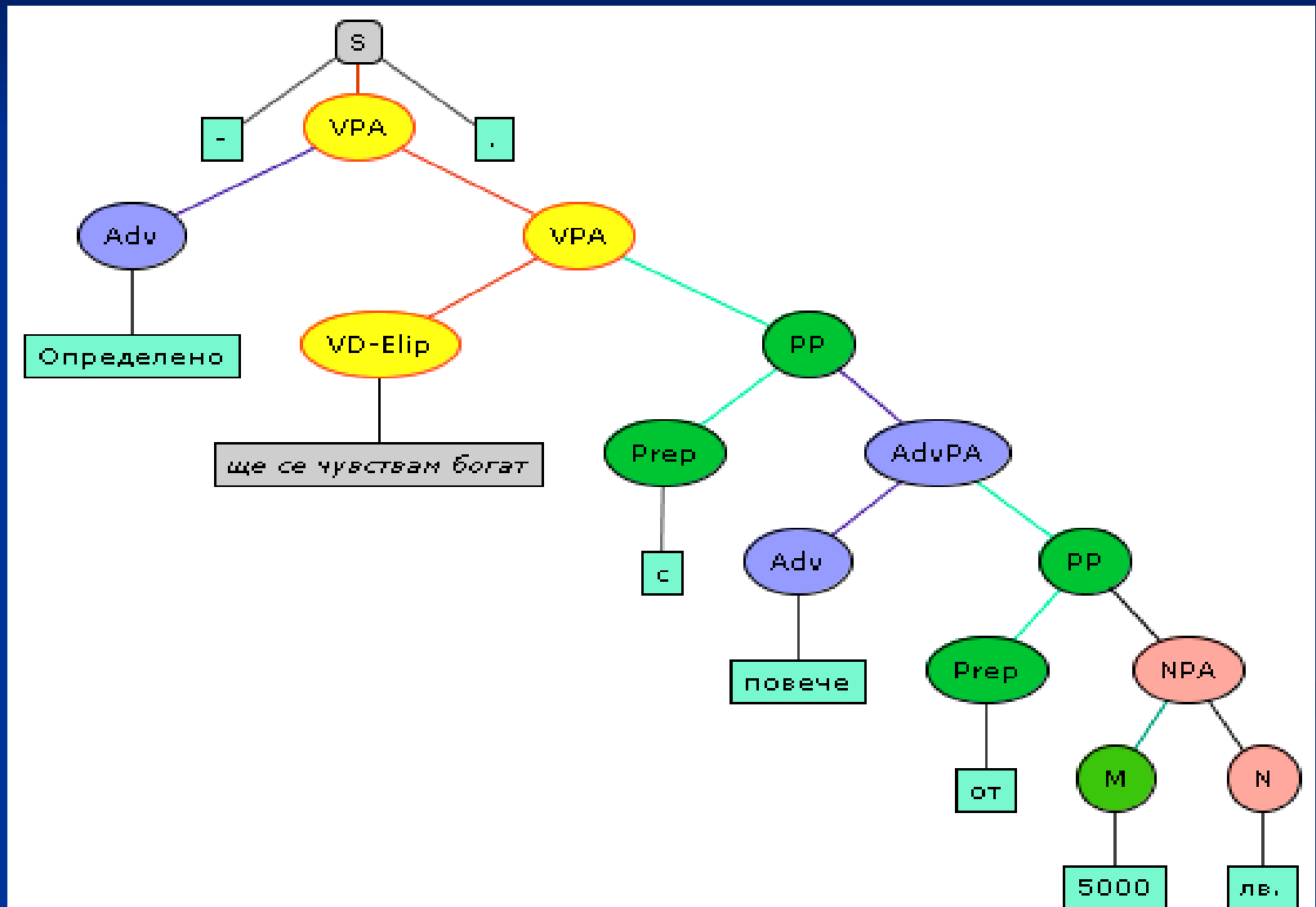
Елипса (2)

- Която НЕ се възстановява в изречението
 - VD-Elip (за глагол или глаголна фраза)
 - ND-Elip (за име или именна фраза)
 - PPD-Elip (за предложна фраза)
- Атрибути:
 - type: world knowledge, discourse, exists (само за VD-Elip)
 - grammar: за морфосинтактичните характеристики
 - Form: за конкретната форма

Пример с елипса на име

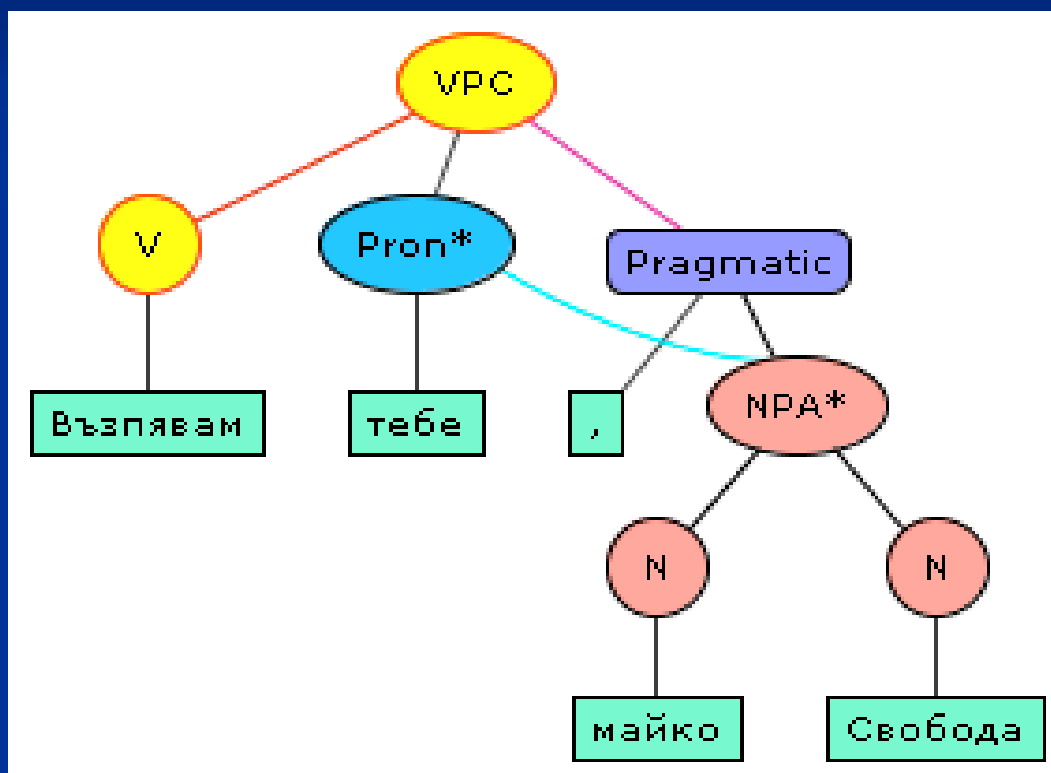
Пример с елипса на глаголна фраза

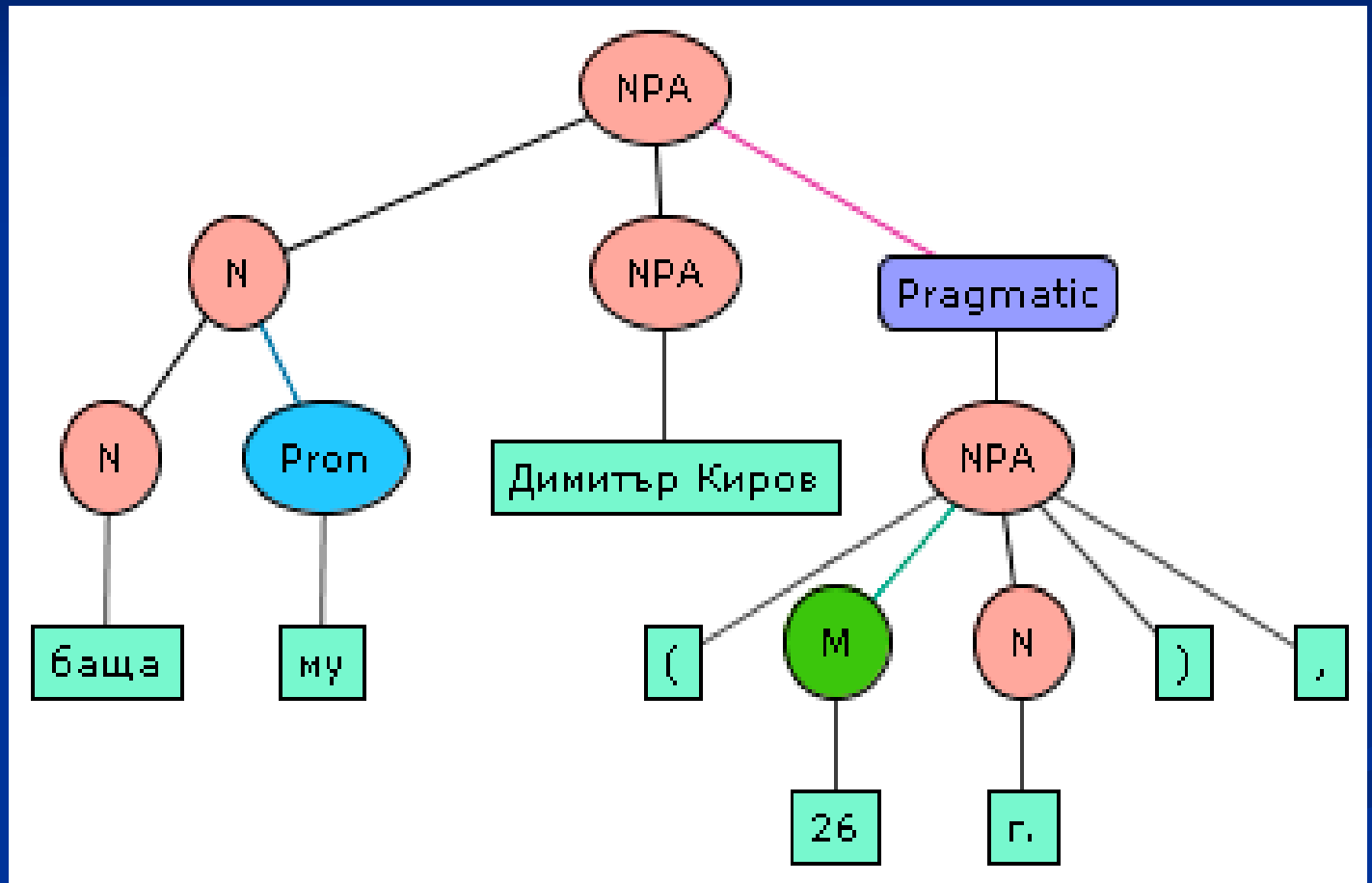
Прагматични елементи

- Звателни форми
- Оценъчни адverbиали
- Парентези
- Фокусиращи елементи

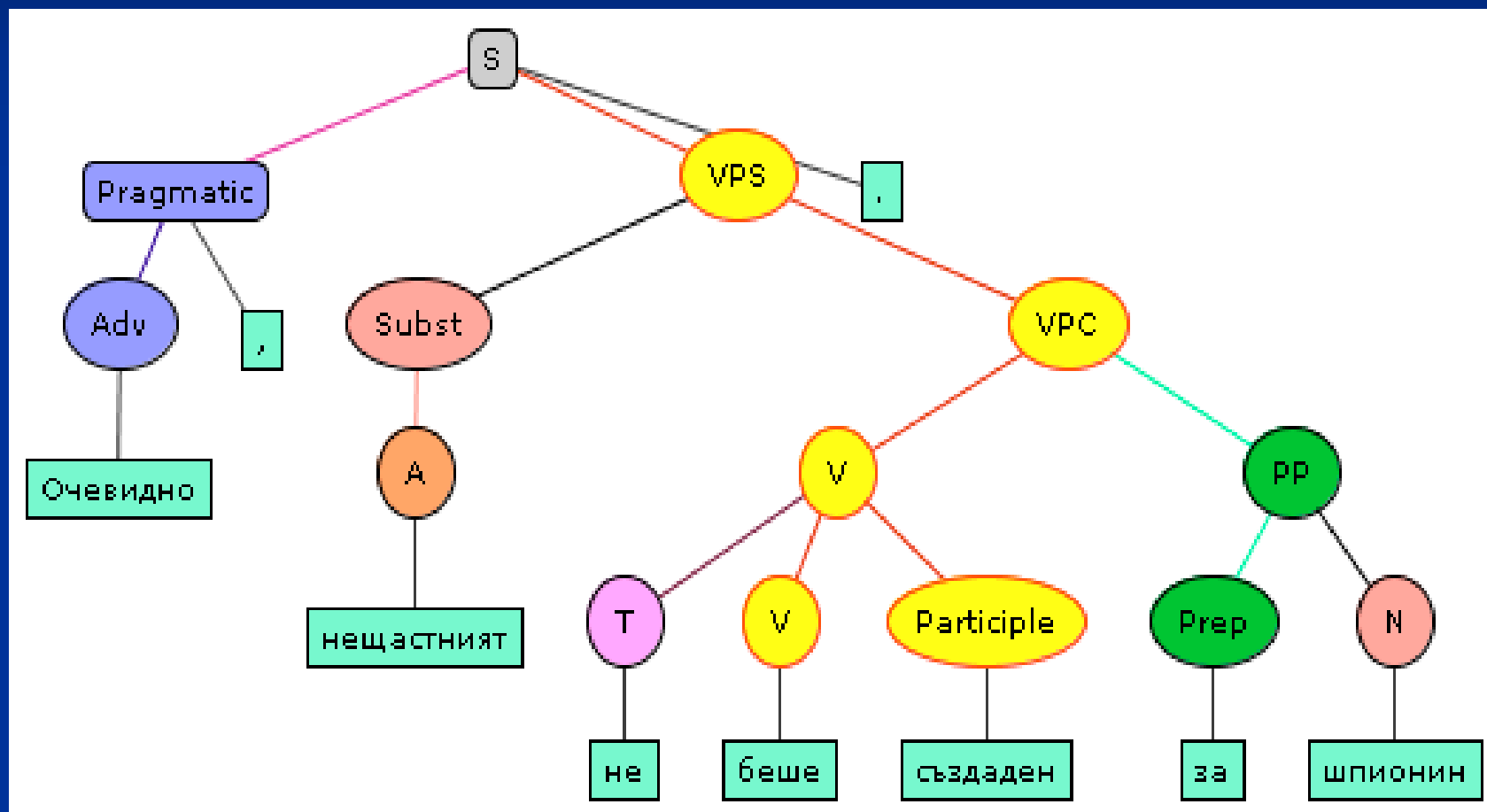
Звателни форми

Парентези

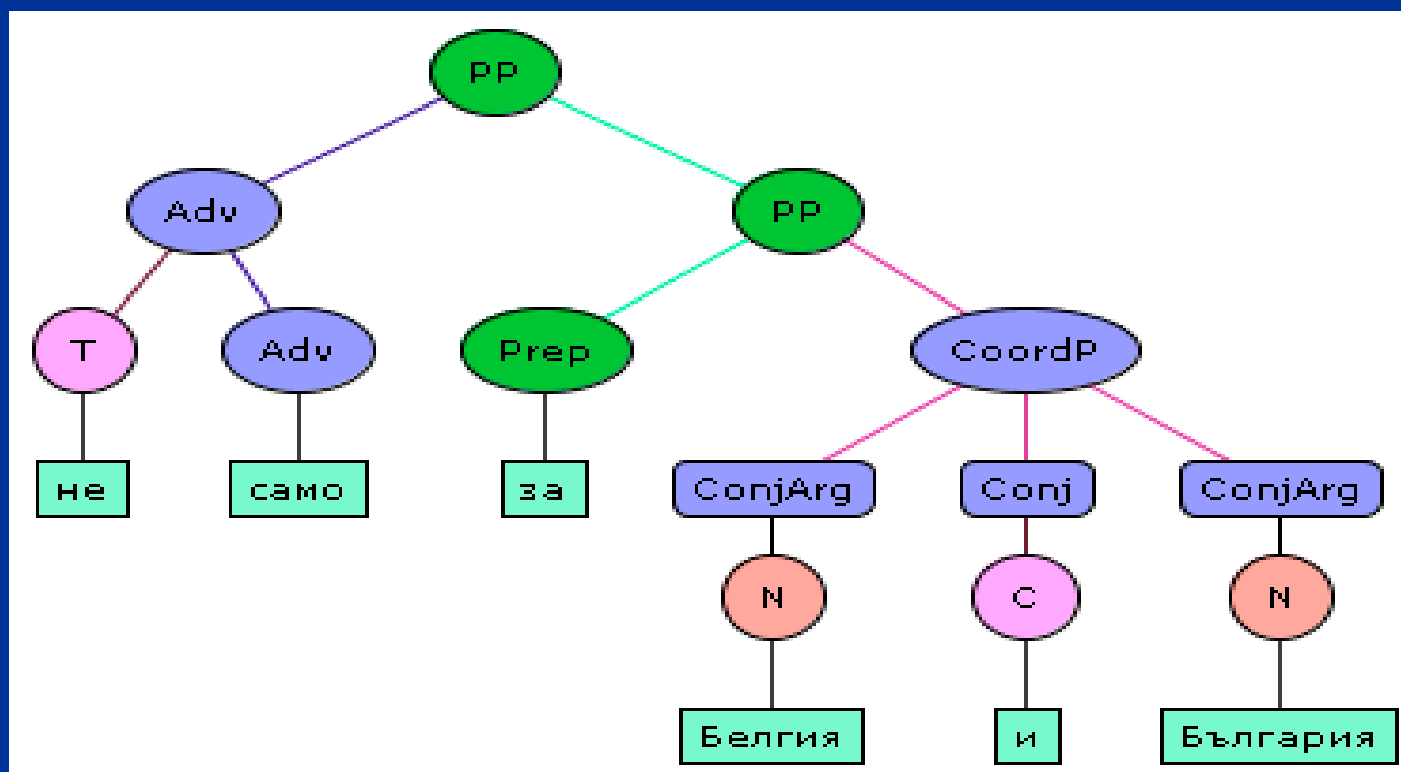

Оценъчни адverbиаали

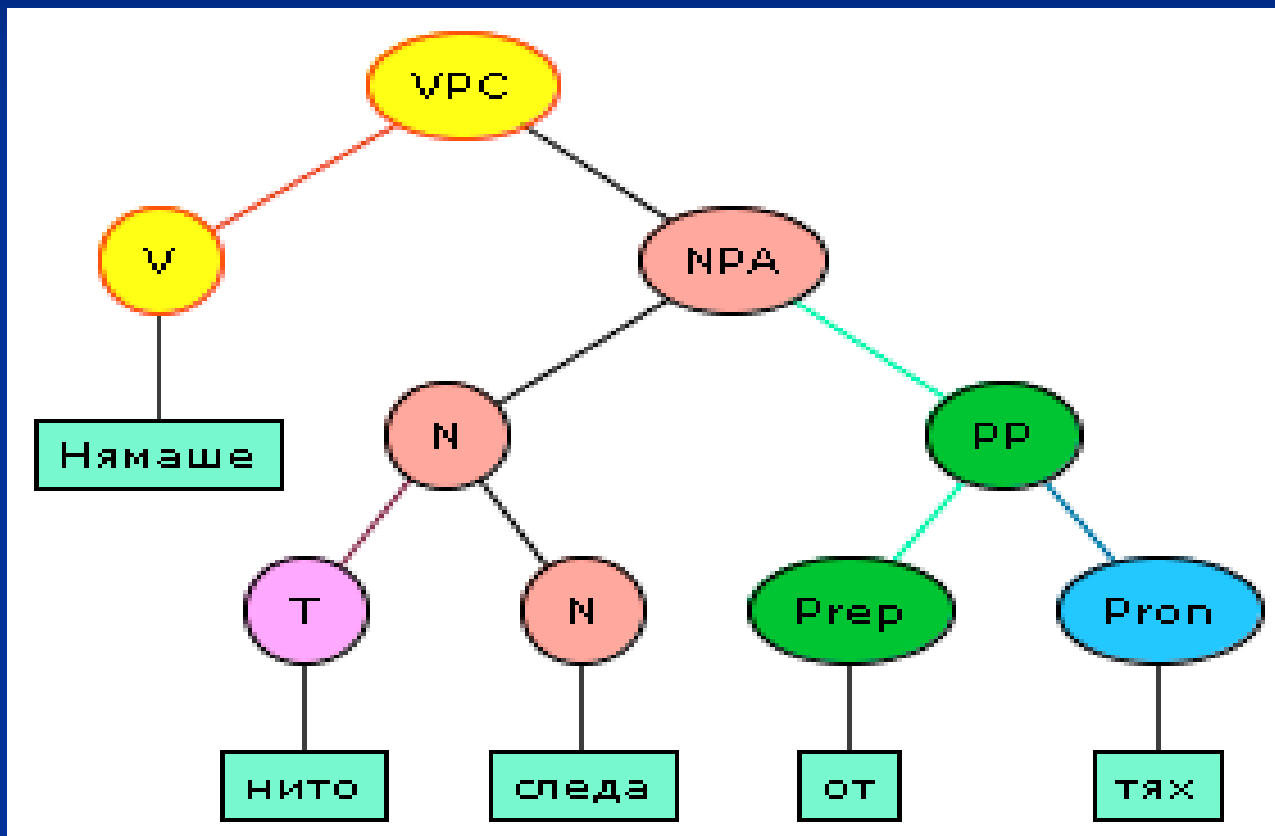

Фокусиращи елементи

- Не променят лексикалната или синтактичната категория на езиковия елемент

Пример

Корефериране

■ Видове:

- Равенство на обекти (множества)
- Елемент на множество
- Подмножество на множество

■ Какви явления?

- Нулева субектност
- Притежателност
- Малки изречения
- Номинализация
- Кохезийни вериги (повторения, синоними)

ДЕМО с CLaRK

- Как да направим лингвистично търсене?